

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Mezikulturní komunikace: překlad a tlumočení

Viktorija Ljubovenko Jurijivna

Komentovaný překlad: *The clockwork universe: is free will an illusion?*

Annotated translation: *The clockwork universe: is free will an illusion?*

Praha 2023

Vedoucí práce: Mgr. Šárka Brotánková, D.Phil.

Zadání bakalářské práce

Bakalářská práce se zabývá komentovaným překladem článku „The clockwork universe: is free will an illusion?“ z rubriky časopisu Guardian s názvem The long read. Sestává ze dvou částí. První část obsahuje překlad článku a druhá část se zaměřuje na komentář překládaného textu, který se skládá z analýzy výchozího textu a překladatelských problémů a z typologie překladatelských posunů v cílovém textu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31. 7. 2023

.....

Viktorija Ljubovenko Jurijivna

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své bakalářské práce – Mgr. Šárce Brotánkové, D.Phil. Bakalářskou práci jste mi původně neměla vést, ale děkuji, že jste se toho ujala, a děkuji za Vaši zpětnou vazbu.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá překladem eseje z časopisu *The Guardian* z online rubriky *The long read* s názvem *The clockwork universe: is free will an illusion?* Teoretická část v sobě obsahuje analýzu výchozího textu podle Christiane Nordové, analýzu překladatelských problémů včetně jejich řešení a v neposlední řadě také popis překladatelské metody.

Klíčová slova

komentovaný překlad, překladatelská analýza, metoda překladu, překladatelský problém, překladatelské posuny, filozofie, svobodná vůle, The Guardian

Abstract

The main goal of this bachelor thesis is a translation of an essay from *The Guardian* from their online column *The long read* called *The clockwork universe: is free will an illusion?* The theoretical part includes an analysis of the source text according to Christiane Nord, an analysis of the translation problems including their solutions and, last but not least, a description of the translation method.

Key words

annotated translation, translation analysis, translation method, translation problem, translation shifts, philosophy, free will, The Guardian

Obsah

1. Úvod	7
1. Překlad	8
2. Komentář.....	21
2.1. Překladatelská analýza výchozího textu.....	21
2.1.1. Vnětextové faktory.....	21
Autor, vysílatel, médium	21
Místo a čas	21
Motiv komunikace, záměr vysílatele.....	22
Funkce textu a adresát.....	22
2.1.2. Vnitrotextové faktory	23
Téma, obsah a kompozice	23
Syntax a suprasegmentální prvky	24
Lexikum	25
Intertextovost.....	26
2.2. Překladatelská metoda.....	28
2.3. Překladatelské problémy	29
Syntaktická rovina	29
Lexikální rovina.....	34
Pragmatická rovina.....	38
3. Závěr.....	41
4. Seznam použité literatury	42
4.1. Primární literatura.....	42
4.2. Sekundární literatura	42
Odborná bibliografie	42
Slovníky, korpusy a příručky.....	42
Další internetové zdroje	43

1.

2. Úvod

Tato bakalářská práce se věnuje v praktické části překladu textu *The clockwork universe: is free will an illusion?* a v teoretické části komentáři tohoto překladu, který v sobě zahrnuje překladatelskou analýzu a popis překladatelských problémů a posunů.

V rámci teoretické části se věnuji primárně analýze výchozího textu, která text rozebírá z hlediska vnitrotextových a vnětextových faktorů podle modelu Christiane Nordové a z hlediska jazykových funkcí podle Romana Jakobsona. Poté uvádím překladatelskou metodu, kterou jsem vybrala pro tuto práci, a následně rozebírám překladatelské problémy, na které jsem ve výchozím textu narazila, a překladatelské posuny, kterých jsem si u sebe všimla v rámci procesu překladu. V této části vycházím hlavně z J. Levého (2012), M. Čechové (2008), L. Duškové (2009), E. Gromové (2009), D. Knittlové (2010), Ch. Nordové (1991), R. Jakobsona (1995) a A. Popoviče (1975).

Vybrala jsem si tuto esej primárně z toho důvodu, že mě zajímá filozofie a už nějakou dobu před zvolením textu pro překlad jsem uvažovala nad tím, že bych chtěla překládat buď nějaký filozofický text, nebo text, který se věnuje filozofickému tématu. Ačkoliv jsem se s problematikou svobodné vůle nesečkávala nijak často, zajímala mě, a zaujal mě právě tento text z *The Guardian*. Ve výsledku mi přišlo, že text je zajímavý po obsahové stránce a zároveň představuje hezkou výzvu pro překlad kvůli své informační hustotě a jazyku.

1. Příklad

Mechanický vesmír aneb je svobodná vůle iluzí?

Stále více vědců a filozofů tvrdí, že svobodná vůle neexistuje. Může se v tom skrývat zrnko pravdy?

Když se můj rozhovor o nejhlubších metafyzických záhadách lidské existence s filozofem Galenem Strawsonem chýlil ke konci, na chvíli se odmlčel a zeptal se mě: „Mluvil jste už s někým jiným, komu přišel divný e-mail?“ Na svém počítači otevřel soubor a začal číst alarmující zprávy, které on a několik dalších vědců obdrželi za posledních několik let. Některé byly žalostné, jiné urážlivé, ale všechny jejich příjemce zuřivě obviňovaly. „Vy všichni jste vloni přispěli k tomu, že mám zničený život,“ napsal odesílatel. „Kvůli vám jsem přišel o všechno. Svého syna, partnerku, práci, domov a duševní zdraví. To vše kvůli vám, tvrdili jste mi, že nad ničím nemám kontrolu, že nejsem za své činy zodpovědný, že můj nádherný šestiletý syn nemůže za to, co udělal ... Na shledanou a hodně štěstí do zbývajících let té tvojí prohnilé, kruté a ubohé existence.“ „Shnij ve vlastních sračkách, Galene,“ stálo v jiné zprávě z roku 2015. „Tvoje žena, děti, přátelé, zničil jsi vše, čeho dosáhli, ty skurvenej [sic] zmrde.“ Zpráva pokračovala varováním: „Vyjebu s tebou.“ Několik dní na to dorazila další, v předmětu stálo „Zdravím“ a text zněl: „Jdu si pro tebe.“ „U téhle jsme už museli zapojit policii,“ řekl Strawson. Poté násilné výhrůžky ustaly.

Filozofové se s výhrůžkami smrti setkávají poměrně často. Australský etik Peter Singer jich obdržel spoustu poté, co přišel s tvrzením, že ve zcela výjimečných případech může být ospravedlnitelné usmrtit novorozeňata se silným zdravotním postižením. Ovšem Strawson, spolu s ostatními příjemci této vlny výhrůžek, pouze vyjádřil dlouholeté stanovisko v dávné debatě, která se mnohým jeví jako to nejpodstatnější ve „filozofii provozované z křesla“. Filozofii, která je plně abstrahovaná od emočních souvislostí skutečného života. Všichni popírají, že by člověk disponoval svobodnou vůlí. Tvrdí, že naše rozhodnutí jsou předurčena silami zcela mimo naši kontrolu, možná dokonce předurčena už od samého velkého třesku. Právě proto nikdo nemůže být nikdy plně zodpovědný za své činy. Při zpětném čtení e-mailů Strawson, působící dojmem, že spíše promine chyby jiným než sobě, soucítil s utrpením svého obtěžovatele. „Myslím si, že pro takové lidi je to prostě existenciální katastrofa,“ řekl. „A myslím, že chápu, proč tomu tak je.“

Vysvětlit záhadu svobodné vůle těm, kteří o tom nic neví, není těžké proto, že by se jednalo o něco složitějšího či obskurního. Je to proto, že mít svobodnou vůli – pocítit toho, že jsme autory svých rozhodnutí – je naší existenci natolik vlastní, že může být těžké si od tématu zachovat dostatečný odstup. Představte si, že jednoho odpoledne máte menší hlad, a tak jdete do kuchyně k misce s ovocem, ve které jsou jedno jablko a jeden banán. Rozhodnete se pro banán. To, že jste si mohli vzít místo toho jablko, nebo oboje, nebo nic, se zdá být naprosto banální. A to je svobodná vůle: kdybyste přetočili ručičky hodin a vrátili se do úplně stejného okamžiku těsně předtím, než jste se rozhodli, měli byste možnost učinit jinou volbu.

Je to naprosto samozřejmé. Přesto to prostě není možné, alespoň podle stále početnější skupiny filozofů a vědců, kteří mají pro své názory různé důvody. „Taková verze svobodné vůle je jednoduše a rozhodně vyloučena zákony fyziky,“ uvádí evoluční biolog Jerry Coyne, jeden z nejostřejších kritiků svobodné vůle. Tuto myšlenku patrně zastával i zesnulý Stephen Hawking a souhlasí s ní i přední psychologové jako Steven Pinker a Paul Bloom společně s řadou významných neurovědčů, včetně V. S. Ramachandrana. Ten při propagování bestselleru Sama Harrise z roku 2012, nazvaného *Svobodná vůle*, označil svobodnou vůli za „ve své podstatě chybný a nesouvislý koncept“. Podle veřejného intelektuála Yuvala Noaha Harariho je svobodná vůle anachronistickým mýtem, který byl užitečný v minulosti, aby motivoval lidi bojovat proti tyranům a opresivním ideologiím. Tento mýtus jsme ovšem překonali díky síle moderní datové vědy, která nás zná lépe než my sami, a dokáže tak předvídat naše rozhodnutí a manipulovat s nimi.

Názory proti svobodné vůli se táhnou napříč tisíciletími, ale současná vlna skepticismu je podpořena objevy v neurovědě, které se odehrály během posledních několika desítek let. Například neurovizualizace nám dnes umožňuje pozorovat fyzické projevy mozkové aktivity spojené s našimi rozhodnutími a je pro nás jednoduché je vnímat pouze jako další složku procesu fungování hmotného vesmíru, kde „svobodná vůle“ nehraje žádnou roli. Už od 80. let minulého století nám různé neurovědecké poznatky odhalují znepokojující indicie o tom, že naše tak zvaná svobodná rozhodnutí se ve skutečnosti v mozku objeví několik milisekund či mnohem déle předtím, než si vůbec uvědomíme, že nad nimi uvažujeme.

Ani kritika, že jde pouze o „filozofii provozovanou z křesla“, nezastíní fakt, že je toho v sázce opravdu hodně. Pokud by se ukázalo, že svobodná vůle neexistuje, a pokud bychom tento fakt skutečně přijali, „vedlo by to ke kulturní válce, která by byla agresivnější než ta, která se udála ohledně tématu evoluce“, napsal Harris. Pravděpodobně bychom museli uznat, že bylo

nesmyslné někoho za jeho činy chválit či odsuzovat, protože dotyčný nikdy nebyl za rozhodnutí je provést skutečně zodpovědný. Bylo by nesmyslné cítit vinu za svoje prohřešky, být hrdý na své úspěchy nebo být vděčný za laskavost jiných. Dokonce bychom došli k názoru, že by nebylo morálně ospravedlnitelné vyměřovat retributivní tresty zločincům, protože si nemohli vybrat, zda zločin spáchají. Někteří se obávají, že na to silně doplatí mezilidské vztahy, protože romantická láska, přátelství a sousedská zdvořilost, to všechno závisí na předpokladu volby. Aby se jakýkoliv čin z lásky nebo úcty počítal, musí být dobrovolný.

Nahlédněte na chvíli do propasti debaty o svobodné vůli a uvědomíte si, že pro psychicky labilní osobu je to poslední kapka, která povede ke zhroucení, což byl zjevně případ korespondentů z e-mailů Strawsona. Harris začal označovat své podcasty na téma svobodné vůle upozorněními varující posluchače, pro které je toto téma citlivé, aby se jim raději vyhnuli. Profesor filozofie na Haifské univerzitě v Izraeli Saul Smilansky také věří, že oblíbené pojetí svobodné vůle je chyba. Svěřil se mi, že kdyby za ním přišel postgraduální student náchylný k depresím a chtěl se zabývat tímto tématem, pokusil by se ho od toho odradit. „Podívejte se, jsem od přírody optimistou,“ řekl. „Mám mentalitu vesnického hlupáka: snadno mi uděláte radost. Jenže problematika svobodné vůle je opravdu depresivní, tedy pokud ji berete vážně. Moc radosti mi nepřinesla, a když se na to dívám zpětně, kdybych měl možnost znovu studovat na vysoké škole, dal bych asi přednost jinému tématu.“

Smilansky je zastáncem toho, čemu říká „iluzionismus“, tedy myšlenky, která souhlasí s konvenční definicí, že svobodná vůle neexistuje, ale bere v potaz, že je pro lidi zásadní si myslet opak. Z toho vyplývá, že článek jako tento může být reálně nebezpečný. (Před dvaceti lety by odmítl se mnou mluvit, ale v současnosti je skepticizmus vůči svobodné vůli často diskutované téma a „vlak už tedy ujel“.) „Pokud by lidé v plné šíři pochopili, o co jde, pak by to bylo prostě moc strašidelné a těžké. Myslím si, že i já jsem se po tolika letech ještě plně nesmířil s důsledky toho všeho,“ uvedl Smilansky. „Pro kohokoliv, kdo není lhostejný a má silné morální citění, je to depresivní a zničující. Těžce by to ohrozilo naše vědomí sebe sama, i naší vlastní hodnoty. Pravda je v tomto případě příliš hrozná.

Představa, že si nikdo skutečně nevolí svobodně, co bude dělat, že jsme loutkami sil mimo naši kontrolu, zasáhne stoupence tohoto přesvědčení na počátku jejich intelektuální kariéry jako náhlý záblesk. „V roce 1975 jsem seděl v knihovně ve Wolfson College na Oxfordské univerzitě a vůbec jsem netušil, o čem bych měl psát svoji disertační práci,“ vzpomínal Strawson. „Četl jsem něco o Kantově interpretaci svobodné vůle a žasl jsem. To bylo ono.“ Ta

logika, do které člověk jednou nahlédne, je mrazivě neúprosná. Začněte s tím, co se zdá jako zjevně pravdivé: cokoliv, co se kdykoliv stane ve světě, musí být založeno na tom, co předcházelo. A to musí zase být podloženo něčím, co předcházelo, a tak dále, až se dostanete k počátku času. Příčina, která následuje příčinu za příčinou, a všechny se podřizují předvídatelným zákonům přírody i přesto, že jsme dosud neobjevili všechny. Dá se to jednoduše pochopit v případě přímočarého fyzického světa kamenů, řek a spalovacích motorů. Ale „jedna věc vede ke druhé“ přece platí i ve světě rozhodnutí a záměrů. Naše rozhodnutí a záměry podléhají neuronové aktivitě. Tak proč by neuron na rozdíl od kamene nepodléhal zákonům fyziky?

Když jste se vydali do kuchyně pro ovoce místo toho, abyste si vzali pytlík chipsů, vedlo vás k tomu mnoho příčin – vaše geny, výchova, prostředí, ve kterém jste se zrovna nacházeli a to, že jste měli hlad. I to, že jste se rozhodli pro banán místo jablka, muselo být způsobeno tím, co předcházelo. Zahrnuje to i neuronovou aktivitu ve vašem mozku, kterou také něco způsobilo, a tak to pokračuje zpět až k vašemu narození, setkání vašich rodičů, jejich narození, až k samotnému zrození vesmíru.

Ale pokud je tohle všechno pravda, pak jednoduše nezbývá žádný prostor pro svobodnou vůli, kterou si představujete, že máte ve chvíli, kdy vidíte jablko a banán a přemýšlíte nad tím, co si vyberete. Abyste měli to, co se v akademickém žargonu nazývá svobodná vůle „contra-causa“, tedy abyste mohli přetočit nazpět pásku historie až k okamžiku volby a rozhodnout se jinak, museli byste nějakým způsobem opustit fyzickou realitu. Abyste učinili volbu, která by nebyla pouze dalším článkem nepřerušovaného řetězce příčin, museli byste stát mimo celou věc. Jako přízračná bytost oddělená od materiálního světa, a přesto schopna ho záhadným způsobem ovlivňovat. Samozřejmě se ale nemůžete dostat do tohoto předpokládaného místa za hranicemi vesmíru odděleného od atomů, které ho tvoří, a zákonů, které je řídí. Vy jste *pouze* uskupení atomů ve vesmíru, které se řídí stejnými předvídatelnými zákony jako vše ostatní.

V roce 1814 francouzský vzdělanec Pierre-Simon Laplace nejvýstižněji vyjádřil tento problém otázkou: Jak může existovat svobodná vůle ve vesmíru, kde události neustále šlapou vpřed jako hodinky? Jeho myšlenkový experiment, známý jako Laplaceův démon, říká, že pokud by nějaká hypotetická extrémně inteligentní bytost nebo démon mohla nějakým způsobem znát pozici každého atomu ve vesmíru v jeden daný okamžik spolu se zákony, které řídí jejich interakci, pak by mohla předvídat budoucnost v celém jejím rozsahu. Věděla by o světě naprosto všechno stovky či tisícovky let napřed, dokonce i nepatrné zachvění vrabčího křídla. Můžete si myslet,

že jste se rozhodli vzít si svého partnera nebo si jako přílohu zvolit salát místo hranolek, ale ve skutečnosti by to Laplaceův démon dokázal vypočítat z nekonečného řetězce příčin dlouho před vaší volbou. „Pro takový intelekt,“ řekl Laplace, „by nebylo nic nejisté a budoucnost i minulost by ležely před jeho očima.“

Již od dob Laplace naznačují poznatky v kvantové fyzice to, že některé události na úrovni atomů a elektronů jsou skutečně náhodné, což znamená, že ani pomocí nějakého hypotetického megamozku by je nebylo možné předpovědět. Ovšem jen málo lidí, kteří jsou zapojeni do debaty o svobodné vůli, si myslí, že to má zásadní význam. Tyto drobné výkyvy mají pravděpodobně jen malý vliv na život v takovém měřítku, v jakém ho jako lidé žijeme. A v každém případě není o nic víc svobody v tom, že podléháme náhodnému chování elektronů, než když jsme otroky předem daných kauzálních zákonů. Ať tak, či onak, zdá se, že za nitky tahá něco jiného než vaše vlastní svobodná vůle.

Pro většinu lidí, kteří se s argumentací proti svobodné vůli setkají, je nejvíce znepokojující to, co vypovídá o morálce: skutečně si nikdo a nikdy nezaslouží ani odměnu, ani trest za to, co udělal, protože jejich činy jsou výsledkem slepých deterministických sil (a navíc možná i trochy kvantové nahodilosti). „Pro skeptika svobodné vůle,“ píše Gregg Caruso ve své nové knize *Just Deserts*, sborníku dialogů s kolegou a filozofem Danielem Dennettem, „nikdy není spravedlivé považovat kohokoliv za morálně odpovědného.“ Kdybychom plně přijali důsledky této myšlenky, pak by se naše chování vůči jiným – a hlavně to, jak přistupujeme ke zločincům – mohlo změnit k nepoznání.

Podívejme se na případ Charlese Whitmana. Těsně po půlnoci 1. srpna 1966 přijel Whitman – společenský a zjevně psychicky vyrovnaný 25letý bývalý příslušník americké námořní pěchoty – do bytu své matky v texaském městě Austin, kde ji ubodal k smrti. Pak se vrátil domů, kde stejným způsobem zabil svoji manželku. Později téhož dne se vydal s různými zbraněmi na střechu nejvyšší budovy areálu Texaské univerzity v Austinu, kde přibližně hodinu a půl náhodně střílel. Než Whitmana zabila policie, zemřelo 12 lidí a jeden další o několik let později podlehl následkům zranění. Toto řádění zůstává desátou nejhorší masovou střelbou v USA.

Ani ne pár hodin po masakru vyšetřovatelé našli vzkaz, který Whitman sepsal noc předtím. „Moc nerozumím tomu, proč píšu tento dopis,“ uvedl Whitman. „Možná je to proto, abych zanechal nějaké vágní vysvětlení činů, které jsem nedávno spáchal. Poslední dobou vlastně sám sebe nechápu. Měl bych být průměrně rozumným, inteligentním mladým mužem. Ovšem,

v poslední době (už si nevzpomínám, kdy to začalo), jsem podlehl mnoha neobvyklým a iracionálním myšlenkám, které se neustále vracejí, a abych se mohl soustředit na užitečné a progresivní úlohy, musím vynaložit obrovské psychické úsilí ... Přeji si, aby mé tělo bylo po smrti podrobena pitvě, aby se zjistilo, zda je na mně patrná nějaká fyzická porucha.“ Po prvních dvou vraždách přidal dovětek: „Možná, že dalším podobným tragédiím může zabránit výzkum.“ Lékaři skutečně provedli pitvu, která ukázala přítomnost pokročilého mozkového nádoru tlačícího na Whitmanovu amygdalu – část mozku zodpovědnou za reakci „bojuj nebo uteč“ ve chvíli, kdy pocítíte strach.

Skeptici svobodné vůle, opírající se o Whitmanův případ, připouští, že není možné tvrdit, že Whitmanovo jednání bylo způsobeno jeho mozkovým nádorem. Zdá se, že to tak určitě *bylo* a že téměř každý, kdo se o tom dozví, na Whitmana změní názor. To ale neznamená, že by vraždy byly méně děsivé. Neznamená to ani to, že ho policie neměla právo zabít. Ale díky tomu se jeho řádění začíná jevit méně jako zlý čin hanebného člověka a více jako strašlivý příznak poruchy, jejíž obětí se stal i Whitman. To samé se vztahuje i na jiného provinilce známého v literatuře o svobodné vůli – anonymní subjekt článku z roku 2003 s názvem *Right Orbitofrontal Tumor with Paedophilia Symptom and Constructional Apraxia Sign*. V něm je popsán případ 40letého učitele, který náhle propadl pedofilním sklonům, začal vyhledávat dětskou pornografii a následně byl odsouzen za sexuální zneužívání dětí. Když si nedlouho na to stěžoval na bolesti hlavy, našel se u něj mozkový nádor. Po odstranění nádoru jeho pedofilní sklony zmizely. Rok poté se sklony vrátily stejně jako jeho nádor, který byl zjištěn pomocí dalšího skenu mozku.

Pokud si myslíte, že přítomnost mozkového nádoru tyto případy nějakým způsobem omlouvá, pak před vámi leží složitá otázka. Co je tak zvláštního na mozkovém nádoru oproti všem jiným způsobům fungování lidského mozku, které stojí za tím, co děláme? Když se dozvíte o určitém řetězci příčin, které se odehrávaly v hlavě Charlese Whitmana, pak bude kvůli tomu podle vás méně zodpovědný za strašné činy, jež spáchal. Ale přece každý, kdo spáchá jakýkoli nemorální čin, má mozek, ve kterém se odehrála řada příčin, které k tomu vedly. V opačném případě by to nikdy neudělali. Slovy Harrise: „Neurologická porucha je jen zvláštním případem fyzické události, která nám umožňuje přemýšlet a konat. Kdybychom pochopili neurofyziologii mozku, pak by to bylo stejně omluvné jako mozkový nádor.“ Z toho plyne, že čím více pochopíme fungování mozku, tím lépe budeme schopni osvětlit i ty poslední stíny, ve kterých by se mohlo skrývat to, co nazýváme „svobodnou vůlí“. A budeme tak muset přiznat, že zločinec je pouze ten, kdo měl natolik smůlu, že se ocitl na konci řetězce příčin vrcholícího zločinem. Nadále

tento zločin můžeme brát jako morálně špatný, ale nemůžeme říct, že je za něj zločinec zodpovědný. (Alespoň to nám říká naše logika. Existuje ovšem konkurenční myšlenkový proud, který sahá až do starořeckých dob a podle něhož můžete nést odpovědnost za to, co vám přináší osud.)

Retributivní trest, který trestá zločince, protože si to zaslouží, a ne proto, že se snaží chránit veřejnost nebo sloužit jako varování pro ostatní, nemůže být podle Carusoa – profesora filozofie na Státní univerzitě v New Yorku – nikdy ospravedlnitelným. I jemu stejně jako Strawsonovi přišly výhrušné e-maily od lidí znepokojených těmito důsledky. Odplata je klíčovým prvkem moderního systému trestního práva, ale ve výsledku je podle Carusoa „morálně nespravedlivé, pokud by měl člověk být zodpovědný za činy vymykající se jeho kontrole. Je to nevypočitatelné“. Dodává, že podle některých psychologických výzkumů lidé věří ve svobodnou vůli částečně proto, *aby* zdůvodnili svou touhu po odplatě. „Když se lidé setkají s činem, který se jim příčí, zřejmě pocítí velkou touhu pachatele obvinít nebo potrestat, a tak mu přidělí určitou míru zodpovědnosti za jeho činy.“ (Ne náhodou je kontroverze ohledně svobodné vůle úzce spojena s diskusí o víře. Podle stejné logiky si hříšník musí hřích zvolit svobodně, aby byl Boží trest ospravedlnitelný.)

V rámci trestního soudnictví zastává Caruso tzv. model „zdravotní karantény“, který by měl transformovat trestní instituce radikálně humánním směrem. Vrahovi nadále můžete odepřít svobodu podobně, jako byste mohli požadovat po osobě nakažené Ebolou, aby dodržovala karanténu, totiž kvůli ochraně veřejnosti. Neměli byste ovšem právo znepříjemnit mu tuto zkušenost více, než je nezbytně nutné. A zároveň byste jej museli propustit hned, jakmile by už nepředstavoval hrozbu. V ideálním světě by se podle Carusoa hlavní pozornost soustředila na nápravu sociálních problémů a snahu zabránit tomu, aby k trestné činnosti vůbec docházelo. Stejně jako by se veřejné zdravotnictví mělo soustředit na prevenci vzniku epidemií.

Snaha vymanit se ze zmiňovaných důsledků a namítat tedy, že lidé si sice nemohou vybrat své nejhorší pudy, třeba vraždu, ale mohou se rozhodnout jim nepodlehnout, je lákavá. Pokud pocítíte nutkání někoho zabít, můžete tomu odolat nebo dokonce vyhledat psychiatrickou pomoc. Můžete převzít zodpovědnost za to, kým jste. Vždyť to děláme všichni a neustále, i ve všedních situacích, kdy se třeba rozhodneme získat novou odbornou dovednost, zlepšit své schopnosti naslouchat nebo se konečně dostat do kondice, ne?

To ovšem není taková úniková cesta, jak by se mohlo zdát. Koneckonců skeptici svobodné vůle trvají na tom, že pokud by se vám nějakým obdivuhodným způsobem podařilo změnit svoji osobnost, pak byste ji už museli mít takovou, aby byla předem schopná provést tuto změnu. A ani tu osobnost jste si ne zvolili. Nic z toho nás nenutí věřit, že ta nejhorší zvěrstva nejsou tak děsivá, jak jsme si dříve mysleli. Zároveň ale nesmíme vinit pachatele. Kdybyste se narodili s geny Hitlera a byli vychováni jako on, pak byste byli Hitlerem. Vlastně je to pouze štěstí, že jste se tak nenarodili ani nevyrostali. Nakonec, jak říká Strawson, „všechno je to o štěstí“.

Vzhledem k tomu, jak neprůstředné se argumenty proti svobodné vůli jeví, je možná překvapivé, že většina filozofů je odmítá. Podle průzkumu z roku 2009, který provedla webová stránka PhilPapers, jim věří pouze 12 % dotázaných. Tento spor může být napínavý i proto, že popírání svobodné vůle patří k širšímu trendu, který přivádí některé filozofy k šílenství. Přírodní vědci totiž mají vesměs tendenci pronášet soudy o diskusích, které se ve filozofii vedou celá léta. Jako by všichni ti tupí akademici jen museli čekat na příchod fyziků a neurovědčů. V jedné ostré výměně názorů Dennett vysekl Harrisovi, nositeli doktorátu z neurovědy, dvojsmyslný kompliment, když jeho knihu označil za „pozoruhodnou“ a „cennou“, ale jen proto, že v ní bylo tolik chybných tvrzení: „Děkuji Harrisovi za to, že tak odvážně a jasně řekl, co si ti více introvertní vědci myslí, ale nechávají pro sebe.“

Více překvapující a těžko pochopitelné je, že většina obhájců svobodné vůle neodmítá nejzávažnější tvrzení skeptiků, a to že každé rozhodnutí, které kdy uděláte, mohlo být předurčeno. V případě mísy s ovocem se většina filozofů shoduje, že kdybyste přetočili ručičky hodin nazpět a vrátili se do okamžiku rozhodnutí, aniž by se ve vesmíru cokoliv změnilo, stejně byste si nedokázali zvolit jinak. Podle Dennetta je taková svobodná vůle „stejně skutečná jako duchové“. Tito filozofové místo toho tvrdí, že na tom nezáleží. I když jsou naše rozhodnutí předurčena, přesto dává smysl říkat, že se rozhodujeme svobodně. Myslí si, že determinismus a svobodná vůle se dají sloučit, a proto jsou známí jako „kompatibilisté“. (V této debatě existují i jiné názory. Některé, zastávané mimo jiné i křesťanskými filozofy, tvrdí, že skutečně máme „přízračnou“ svobodnou vůli. Jiné zase tvrdí, že tento problém je vlastně chimérou, která vznikla ze zmatení kategorií či chyb v jazyce.)

Těm, které názory proti svobodné vůli přesvědčily, se kompatibilismus na první pohled zdá pobuřující. Jak se můžeme rozhodnout svobodně, když to tak vlastně není? Abychom pochopili tvrzení kompatibilistů, musíme si nejprve představit svobodnou vůli ne jako druh magie, ale jako všední dovednost, kterou většinu času má značná část dospělých. Kompatibilista Kadri

Vihvelin píše: „Myslíme si, že máme svobodnou vůli a svobodu jednání a máme je ... právě díky tomu, že vlastněme nějaký soubor schopností a nacházíme se ve správném prostředí.“ Z pohledu většiny kompatibilistů je „být svobodný“ jen otázkou toho umět přemýšlet o tom, co chcete – uvažovat o svých touhách, pak jednat podle nich a někdy dostat to, po čem toužíte.

Pokud se běžným způsobem rozhodnete pro banán – tedy tak, že budete přemýšlet o tom, jaké ovoce si chcete vzít – a vezmete si ho, pak jste zjevně v odlišné situaci než ten, kdo si vybere banán proto, že trpí závislostí na banánech a musí si vzít každý, který uvidí, nebo proto, že mu střelec posedlý ovocem drží pistoli u hlavy. Ve všech těchto scénářích bylo vaše jednání skutečně součástí nepřerušného řetězce příčin, který se táhne od úsvitu věků. Ale koho to zajímá? Vždyť je jasné, že v jednom z těchto případů jste byli svobodnější než v jiných.

„Harris, Pinker, Coyne, všichni tito vědci dělají stejné dva kroky“ uvedl kompatibilista Eddy Nahmias, filozof ze Státní univerzity v Georgii ve Spojených státech. „Nejdříve vám řeknou, co znamená svobodná vůle,“ a vždy je to něco, co nemůžete nikdy skutečně mít, alespoň ne v realitě, ve které existujeme. „Poté všechno řečené jednoduše znehodnotí. Vždyť každý naturalistický popis světa snadno ukáže, že ten jejich koncept není pravdivý.“

Zvažte například hypnózu. Dogmatický skeptik vůči svobodné vůli může cítit povinnost tvrdit, že člověk, kterého hypnóza přiměje si něco koupit, není o nic méně svobodný než ten, kdo o nákupu přemýšlí obvyklým způsobem, než sáhne po kreditní kartě. Můžeme si myslet, že člověk bez stavu hypnózy má svobodnou vůli a jeho rozhodnutí nebylo předurčeno předchozími příčinami, ve skutečnosti ale bylo. Filozofka na Univerzitě v Manchesteru a autorka rozsáhlých publikací o svobodné vůli Helen Beebeová podotkla: „Ale no ták, vždyť je to otravné. Dá se říct, že mi nezáleží na tom, jestli to nazveme ‚svobodnou vůlí‘, ‚svobodným jednáním‘ nebo nějak jinak. Ale pro všechny je pořád důležité, jestli byl člověk při rozhodování pod vlivem hypnózy, či ne.“ Vyjádřila tím podráždění, které běžně pociťují kompatibilisté vůči obskurním tvrzením svých soupeřů.

Ano, kompatibilistický koncept svobodné vůle nemusí být zas tak vzrušující. Ale to neznamená, že je bezcenný. Naopak, jak řekl Dennett, je to možná jediné pojetí „svobodné vůle, které stojí za to“. Máte chuť na určité ovoce, jednáte podle toho a vezmete si ho, aniž by vás trápila vnitřní porucha nebo vedle stál střelec ovlivňující vaše rozhodnutí. Jak by člověk mohl být ještě více svobodný?

Takové uvažování o svobodné vůli přináší nový pohled na některé proslulé experimenty z 80. let provedené americkým neurovědcem Benjaminem Libetem. Tyto experimenty byly interpretovány jako vědecký důkaz toho, že svobodná vůle neexistuje. Když Libet připojil své pokusné osoby ke skeneru mozku, požádal je, aby v jimi zvoleném okamžiku zatnuly svaly rukou. Díky tomu ukázal, že jejich rozhodnutí se dala z mozkové aktivity zjistit tři sta milisekund předtím, než proběhla vědomě. (Jiné studie zjistily aktivitu s předstihem až deseti sekund.) Proč můžeme říct, že se pokusné osoby rozhodly svobodně, když laboratorní vybavení vědělo o jejich volbě mnohem dříve? Pro většinu kompatibilistů je to ale povyk pro nic. Stejně jako všechno ostatní jsou i naše vědomá rozhodnutí články v kauzálním řetězci neuronových procesů a je jasné, že nějaká mozková aktivita musí předcházet okamžiku uvědomění.

Pokud na to nahlédneme z této mírnější perspektivy, pak se nemusíme obávat, že by případy jako ten Whitmanův znamenaly, že nemůžeme nikoho ani vinit za jejich prohřešky, ani chválit za jejich úspěchy. (Musím ale uznat, že několik skeptiků vůči svobodné vůli, se kterými jsem mluvil, také mělo své důvody, proč nezacházet tak daleko.) Místo toho se musíme jen zeptat, zda měl člověk poté, co zvážil důsledky svých činů, normální schopnost rozhodnout se racionálně. Všichni se shodneme na tom, že novorozenci tuto schopnost nemají, a proto je neviníme, když nás v noci vzbudí. Zároveň věříme, že většina zvířat také nemá tuto schopnost, a jen málo z nás se bude rozhořčeně vztekat na vosu, když nás bodne. Tuto schopnost by jistě neměl ani člověk se silným neurologickým postižením. Možná ji neměl ani Whitman. Ale co se týče ostatních, jak uvádí Nahmias: „Příkladem, který rád používám, je Bernie Madoff, protože je jasné, že věděl, co dělá, uvědomoval si, že je to špatné, a stejně to udělal.“ Madoff měl schopnost, kterou nazýváme „svobodnou vůlí“, a použil ji k tomu, aby své investory okradl o více než 17 miliard dolarů.

Ale pro skeptiky svobodné vůle je to všechno jen zoufalým pokusem kompatibilistů si zachovat tvář a změnit téma. Tedy snaha předefinovat svobodnou vůli ne jako pocit, který všichni máme, ale jako něco jiného, co si nezaslouží jméno. „Lidé nenávidí myšlenku, že to nejsou oni, kdo činí svobodná rozhodnutí,“ argumentuje Jerry Coyne. Harris obvinil Dennetta z toho, že přistupuje k tématu stejně, jako by někomu, kdo se nadšeně snaží nalézt ztracené město Atlantidy, tvrdil, že se má spokojit s výletem na Sicílii. Vždyť to splňuje některá kritéria: je to ostrov v moři a je domovem prastaré civilizace. Ale fakt zůstává faktem – Atlantida neexistuje. Mysleli jste si, že se zvládnete vyhnout tomu, zvolit si banán, ale opak je pravdou.

Je lákavé odmítnout spor o svobodné vůli z toho důvodu, že není pro skutečný život podstatný, a odůvodnit to tím, že přeci máme pocit svobodné vůle nezávisle na tom, jaká strana má pravdu. Já se k ostatním rozhodně budu chovat tak, jako kdyby měli svobodnou vůli. Pokud zraníte mě nebo někoho z mých blízkých, pak vám zaručuji, že místo toho, abych se shovívavě usmál, že jste neměli jinou možnost, budu zuřit. Z hlediska zkušenosti je svobodná vůle daná věc.

Ale je to tak? Když se moje mysl ponoří do největšího ticha – například, když piju ranní kávu, než se probudí moje čtyřleté dítě – věci se mohou jevit jinak. V těchto okamžicích uvolněného soustředění je mi jasné, že moje záměry a rozhodnutí, stejně jako všechny jiné myšlenky a emoce, se v mém vědomí objevují nečekaně. Necítím, že bych byl jejich autorem. Proč zrovna tehdy, když odložím hrnek s kávou a zamířím do koupelny, dělám to, co dělám? Protože se objeví záměr, kvůli kterému to dělám a který byl bezpochyby způsoben všelijakou aktivitou v mém mozku. Ale takovou aktivitou, která se nachází mimo mé chápání a kontrolu. Úplně stejné je to i v případě závažnějších rozhodnutí, která jako by vyjadřovala něco hlubokého o tom, jaký jsem člověk. Zda se například zúčastnit pohřbu určitého příbuzného nebo kterou ze dvou neslučitelných profesních možností si zvolit. Mohu strávit hodiny nebo dokonce celé dny tím, o čem si říkám, že je to „rozhodování se“, zatímco ve skutečnosti, mám-li být upřímný, jen váhám mezi možnostmi. Dokud se v jednom nepředvídatelném okamžiku, nebo když zasáhnou vnější síly, nevyhoří rozhodnutí vydat se tou, či onou cestou.

Přesně to má Harris na mysli, když říká, že při bližším pohledu na problém svobodné vůle zjistíme, že nejde o to, že je svobodná vůle iluzí, ale o to, že tato iluze je sama o sobě iluzí. Pozorujte sami sebe a ani vám se nebude zdát, že jste svobodní. V e-mailu mi napsal: „Pokud tomu věnujeme dostatečnou pozornost, můžeme si všimnout, že uprostřed nějaké prožívané situace není žádný subjekt, je tam pouze ten prožitek. A vše, co prožíváme, se jednoduše vynoří samo o sobě.“ Tato myšlenka pramení z buddhismu a proniká i do děl filozofa Davida Huma: když se podíváte dovnitř, nenajdete žádnou stopu po vnitřním veliteli, který by se rozhodoval samostatně. Najdete tam pouze mentální aktivitu. Nebo jak napsal Arthur Rimbaud v roce 1871 do dopisu svému kamarádovi: „Jsem divákem toho, jak se má myšlenka odhaluje; pozoruji ji, naslouchám jí.“

Existují důvody, proč souhlasit se Smilanským v tom, že by mohlo být osobně i společensky škodlivé, kdyby příliš mnoho lidí začalo uvažovat tímto způsobem, i kdyby se ukázalo, že je to pravda. (Dennett k tomu přistupuje podobně i přesto, že si myslí, že máme svobodnou vůli. Odůvodňuje to tím, že je morálně nezodpovědné podporovat popírání svobodné vůle.) V sérii

výzkumů z roku 2008 psychologové Kathleen Vohsová a Jonathan Schooler nechali jednu skupinu účastníků přečíst si úryvek z knihy *Věda hledá duši: překvapivá domněnka* od Francise Cricka, spoluobjevitele struktury DNA. Ten v ní naznačuje, že je svobodná vůle iluzí. V další fázi výzkumu, kde byly v sázce peníze, se pak ukázalo, že tato skupina, ovlivněná četbou vyjadřující pochybnosti o existenci svobodné vůle, je náchylnější k podvádění. Jiné výzkumy ukázaly, že čím méně lidé věří ve svobodnou vůli, tím méně byli ochotní pomáhat ostatním, dodržovat závazky ve vztazích a byli méně vděční.

Ovšem kvůli tomu, že se výsledky výzkumu Vohsové a Schoolera nepodařilo replikovat, nemůžeme jejich závěry považovat za stoprocentně pravdivé. I když jsou účinky svobodné vůle skutečné, přesto někteří vědci tvrdí, že se účastníci takovýchto výzkumů dopouští běžného omylu. Ten by se dal poměrně rychle objasnit, pokud by názory proti svobodné vůli znalo a chápalo více lidí. Účastníci, kteří náhle přestanou respektovat morálku, si pravděpodobně pletou determinismus s fatalismem – myšlenkou toho, že pokud nemáme svobodnou vůli, pak nezáleží na tom, jak se rozhodneme, takže se nemusíme snažit činit dobrá rozhodnutí a můžeme si prostě dělat, co se nám zlíbí. Ale to, že naše volby jsou předurčeny, neznamená, že na nich nezáleží. Naopak na tom, zda se rozhodnete krmit své děti stravou plnou zeleniny, nebo ne, nebo zda se rozhodnete zkontrolovat obě strany předtím, než přejdete rušnou silnici, může záležet opravdu hodně. Jenom prostě tato rozhodnutí (podle skeptiků) neděláte svobodně.

I kdyby se ve výsledku ukázalo, že svobodná vůle neexistuje, důsledky nemusí být zcela negativní. Je pravda, že kdybychom museli považovat chladnokrevného vraha za člověka, který nenese odpovědnost za své činy, a zároveň brali lásku rodiče k dítěti jako to, co Smilansky nazývá „odvíjením se toho, co je dané“, tedy pouhou slepou příčinou, která postrádá jakoukoli jiskru lidskosti, pak by se nám tato myšlenka zdála odpuzující. Ale může na tom být i něco osvobozujícího, a to důvod, proč být mírnější k sobě i ostatním. Pro ty z nás, kteří jsou náchylní k tomu, být na sebe zlí, může být terapeutické si udržet vzadu v hlavě myšlenku, že se nám daří přesně tak dobře, jak by mohlo. V hlubším smyslu jsme nic víc udělat nemohli. A pro ty z nás, kteří mají tendenci zlobit se na ostatní kvůli jejich drobným prohřeškům, může být uklidňující si uvědomit, jak snadno bychom mohli udělat tyto chyby sami. (A některé výzkumy skutečně spojují pochybování o svobodné vůli s větší mírou laskavosti.)

Harris tvrdí, že kdybychom plně pochopili argumenty proti svobodné vůli, pak by bylo obtížné ostatní nenávidět. Jak se můžete zlobit na toho, koho neviníte za jeho činy? Ovšem láska by přežila bez úhony, protože znamená „chtít, aby naši blízcí byli šťastni a abychom díky tomuto

etickému a citovému spojení byli šťastni i my sami“, a ani jedno z toho by se nenarušilo. Vzkvétalo by i mnoho jiných pozitivních aspektů života. Jak říká Strawson, ve světě bez víry ve svobodnou vůli by „jahody chutnaly stejně dobře“.

Pokud odsunu tyto brzké ranní okamžiky stranou, pak nemohu tvrdit, že bych argumenty proti svobodné vůli považoval za přesvědčivé. Popírá to tolik věcí, které se v životě zdají být zjevně pravdivé. I kdybychom brali skepsi vůči svobodné vůli pouze jako hypotetickou možnost, přesto by to mohlo být protilátkou proti bezútěšné individualistické filozofii, která tvrdí, že úspěchy jedince skutečně patří pouze jemu a že za svoje neúspěchy můžete vinit pouze sebe. Je to připomínka, že náhoda narození může ovlivnit směr našich životů mnohem komplexněji, než si uvědomujeme, a rozhoduje nejen o našem socioekonomickém postavení, ale celkově i o naší osobnosti a zkušenostech: o silných a slabých stránkách, schopnostech se radovat a překonávat sklony k násilí, lenosti nebo zoufalství a o cestách, po kterých se nakonec vydáme. Tento obraz reality má v sobě silný smysl pro lidskou sounáležitost. Při představě, že jsme naprosto vystaveni silám, které nemůžeme ovlivnit, můžeme být všichni na stejné lodi, držet se jí jako o život a nechat se unášet bouřlivým oceánem štěstí.

2. Komentář

2.1. Překladatelská analýza výchozího textu

V této části práce se věnuji překladatelské analýze výchozího textu. Primárně budu vycházet z díla *Text analysis in translation* od Ch. Nordové (2005), respektive z jejího modelu. Tuto analýzu rovněž doplňuji o popis příslušných jazykových funkcí podle R. Jakobsona (1995).

2.1.1. Vnětextové faktory

Autor, vysílatel, médium

Autorem textu je britský novinář a spisovatel Oliver Burkeman, který dříve psal příspěvky pro časopis *The Guardian*, ve kterém překládaný text vyšel. Vystudoval Univerzitu v Cambridgi a v roce 1994 získal titul z oboru sociologie a politologie.¹ Mezi lety 2006 a 2020 psal pro časopis *The Guardian* sloupky s názvem *This column will change your life*, které představovaly malé životní rady pro čtenáře. Kromě toho přispíval do *The Guardian* i recenzemi knih a delšími esejemi do rubriky *The long read*, odkud překládaný text pochází.

V rámci své spisovatelské dráhy vydal několik svépomocných knih věnujících se filozofii štěstí. Jedna z nich, *Help! How to Become Slightly Happier and Get a Bit More Done* (2011), je vlastně sborníkem jeho sloupků z časopisu *The Guardian*.²

Vysílatelem výchozího textu je redakce online verze časopisu a médiem je samotná online platforma časopisu. *The Guardian* je středolevicově orientovaný britský deník s dlouholetou tradicí, který je obecně považován za důvěryhodný zdroj informací. Věnuje se různým tématům, a kromě zpravodajství nabízí mimo jiné i již výše zmíněnou rubriku *The long read*, která se vyznačuje dlouhými esejemi, které rozebírají jedno dané téma do hloubky.

Místo a čas

Esej vyšla online na stránkách časopisu *The Guardian* v rubrice *The long read* 27. dubna 2021. Zde je důležité zmínit, že esej vyšla v době lockdownů zavedených kvůli pandemii covidu-19, kdy většina lidí byla uzavřena doma a měla poměrně více volného času mimo jiné i na čtení. Myslím si, že právě rubrika *The long read* je perfektní pro takovou situaci, jelikož poskytuje dlouhé eseje na různá témata, a to velmi často zadarmo a online. Lidé tudíž měli neomezený přístup k textům, které do hloubky rozebírají specifická a v širší společnosti méně známá témata, jako právě i (ne)existence svobodné vůle, která je tématem originálu.

---

¹ *Oliver Burkeman* [online], Wikipedia, poslední aktualizace 26. 1. 2023 21:49 [cit. 2023-3-23]. Dostupné z: en.wikipedia.org/wiki/Oliver_Burkeman.

² BURKEMAN, Oliver, 2022. *Oliver Burkeman*. [online]. [cit. 2023-3-23]. Dostupné z: oliverburkeman.com/about.

Motiv komunikace, záměr vysílatele

Motivem autora je představit veřejnosti problematiku neexistence svobodné vůle. Výchozí text vysvětluje složitost tohoto tématu a vůbec jeho uchopení, protože se jedná o velmi abstraktní koncept, který je nám natolik vlastní, že se jen těžko dokážeme srovnat s myšlenkou jeho neexistence. Zabývá se tedy argumenty pro neexistenci svobodné vůle, důsledky přijetí tohoto konceptu a zaměřuje se i na filozofy, kteří tento problém zkoumají, a na to, jak je tento problém ovlivnil (např. citace z výhružných e-mailů).

Záměrem autora je ukázat čtenářům tento koncept, přehledně jej vysvětlit (např. pomocí metafory „banán nebo jablko“) a upozornit na to, že zkoumání této problematiky by se měli věnovat pouze lidé se stabilní psychikou, jelikož samotné téma je velmi emočně náročné.

Funkce textu a adresát

Výchozí text je publicistického stylu, konkrétně se jedná o esej, jejíž dominantní funkcí je funkce informativní. Textu by se ale také dala přiřadit funkce persvazivní, která se zde projevuje především skrze citace. Právě ty totiž odkazují na to, že tématu se mohou, jak jsem psala výše, věnovat jen ti se silnou psychikou. Další funkcí textu je i funkce expresivní, kterou nalézáme nejen ve vulgarismech v rámci výhružných dopisů, ale i v idiomech a řečnických otázkách v samotném textu.

Z hlediska funkcí jazyka podle Romana Jakobsona je ve výchozím textu primární funkce referenční. Autor v prvních čtyřech částech do textu sám nevstupuje, a naopak se snaží vysvětlovat problematiku svobodné vůle a různé koncepty s ní spojené. Teprve v posledním odstavci si můžeme povšimnout funkce emotivní, kdy autor vstupuje do textu nejen skrze svoje „zvyky“ (např. pasáž o klidném okamžiku ráno, než se probudí jeho čtyřleté dítě), ale hlavně skrze svůj názor na problematiku, kdy říká, že bude nadále existovat tak, jako kdyby svobodná vůle byla pravdou.

Kromě těchto dvou funkcí se v textu objevují i další, například funkce konativní v pasáži, kde filozof Saul Smilansky mluví o tom, že je studium svobodné vůle depresivní, a uvádí, že pokud člověk nemá dostatečně pevnou psychiku, pak by to neměl dělat. Dále funkce fatická, která se objevuje v pasáži o mozkovém nádoru a polemice, zda jeho nález omlouvá činy pachatelů. Zde se totiž autor obrací na čtenáře a pomocí otázky jej nutí najít si k problematice vlastní postoj. Tato funkce se ovšem objevuje i na začátku v otázkách „Is free will and illusion?“ a „Could they be right?“, protože pomocí těchto dvou otázek autor nejen načrtává téma výchozího textu a poutá čtenářovu pozornost, ale už předem jej nutí si rozmyslet, co o tématu vlastně ví a zda

na to má nějaký názor. Poslední funkcí, která se ve výchozím textu objevuje, je funkce metajazyková, a to v rámci výkladů různých filozofických pojmů, nejen samotné svobodné vůle, ale i například pojmu „compatibilism“. Co se týče poetické funkce, ta se v textu příliš neobjevuje, ačkoliv text má bezesporu hravý jazyk a obsahuje místy idiomy a metaforické výrazy. Toto jazykové ozvláštnění není užito s cílem na čtenáře umělecky zapůsobit, ale spíše mu text zpřístupnit a udělat jej čtivým a záživným i přes těžkost tématu.

Implikovaným adresátem textu je anglofonní čtenář se středoškolskými znalostmi filozofie a přístupem k internetu. Vzhledem k povaze média samotného se rovněž pravděpodobně jedná o středolevicově orientovanou osobu se zájmem o filozofii. Ovšem filozofové, kteří se v textu vyskytují, jsou často buď amerického, nebo britského původu, a proto i předpokládaný čtenář by měl mít zájem o tuto „odvětví“ filozofie. Určitá orientace ve filozofii je pro čtenáře důležitá hlavně proto, aby mohl chápat odborné termíny v textu, které nespádají do obecných znalostí široké veřejnosti. Ovšem autor bere ohled na to, že čtenář nemusí všem pojmům rozumět a některé dokonce v textu vysvětluje (např. „illusionism“). Kromě toho autor dokázal jednoduše a přehledně vysvětlit abstraktní koncept svobodné vůle pomocí metafor „banán nebo jablko“, což mu otevřelo možnost na tuto metaforu navázat a vysvětlit důsledky tohoto konceptu. Proto, obecně, by široká veřejnost mohla obsah článku pochopit i přes neznalost některých termínů, ovšem vyžadovalo by to mnohem větší mentální snahu z jejich strany.

2.1.2. Vnitrotextové faktory

Téma, obsah a kompozice

Téma této populárně-naučné eseje je obsaženo už v samotném titulku a jedná se o neexistenci svobodné vůle. Typickým znakem anglofonních publicistických textů je podtitulek, který rozvádí titlek a má za cíl udržet pozornost čtenáře a nalákat jej na přečtení textu, kromě toho také často obsahuje slova nebo fráze, které se dále používají v textu. V tomto případě se jedná o „a growing chorus of philosophers and scientists“.

Z hlediska kompozice textu má výchozí text odlišné fonty pro titlek, podtitulek a samotný text. Je rozdělen do pěti částí, z nichž každá začíná velkým červeným písmenem a obsahuje pět až devět odstavců. První část čtenáře uvádí do problematiky a vysvětluje koncept svobodné vůle jako takový. Druhá část se zabývá kauzalitou v rámci svobodné vůle a jedná se o nejkratší z pěti částí. Třetí část se věnuje potenciálním důsledkům toho, že by svobodná vůle skutečně neexistovala, včetně problému s morálkou, který by v tom případě nastal. Čtvrtá část čtenářovi představuje myšlenkový proud kompatibilismu a argumenty v něm obsažené. V poslední části je nejvíce vidět přítomnost autora v textu, jelikož zde vstupuje sám se svými názory a k tomu

navíc uvádí určitá pozitiva, která by mohla pramenit z neexistence svobodné vůle, ačkoliv sám neexistenci zavrhuje.

Syntax a suprasegmentální prvky

Výchozí text obsahuje mnoho komplexních souvětí, což velmi připomíná styl psaní filozofických textů, které rovněž často využívají dlouhá souvětí a velké množství různorodé interpunkce včetně pomlček, závorek, dvojteček a středníků. Věty v souvětích jsou tedy propojeny nejen přechodníky a spojkami, ale i onou interpunkcí. Ovšem v posledním případě se často jedná o vloženou větu či pojem, který je v celkovém kontextu daného souvětí navíc a který jej rozvádí o postranní informaci nebo upřesňuje nejasnost či výrok ve větném celku. Vzhledem k hustotě informací v souvětích dává tato inkluze v postmodifikaci autorovi možnost vložit do větného celku více informací navíc a čtenáři to indikuje, že následující výrok nepatří do hlavní věty, ale naopak se jedná o jakýsi dovětek k tomu. V rámci překladu jsem tuto postmodifikaci občas transformovala do samostatné věty, protože na rozdíl od anglického textu by ten český byl velmi krkolomný a nepřehledný, občas bylo těžké zachovat strukturu věty z výchozího textu.

V některých případech dvojteček se setkáme s tím, že uvozují citaci z přímé řeči člověka, se kterým autor vedl rozhovor.

Například: ... Galen Strawson paused, then asked me: “Have you spoken to anyone else yet who’s received weird email?”

Čtyři výše zmíněné způsoby interpunkce jsou také formou hierarchizace informací podle jejich důležitosti. Dvojtečky často uvozují vysvětlení předchozího výroku. Pomlčky a středník dodávají informaci navíc, která nemusí být nutně vysvětlením toho, co jí předchází. Na nejmenší příčce z hlediska důležitosti informací pak stojí věty v závorkách, které přináší informaci, která není pro text důležitá, ale spíše rozšiřuje kontext o další možnosti (např. vysvětluje jiné myšlenkové proudy spojené s danou problematikou, které se do hlavního textu moc nehodí). Informace v závorkách by se daly považovat za ekvivalent poznámky pod čarou, protože formát výchozího textu nemá prostor pro jejich použití, s čímž se autor vypořádává právě pomocí závorek.

Například: (There are many other positions in the debate, including some philosophers, many Christians among them, who think we really do have “ghostly” free will; and others who think the whole so-called problem is a chimera, resulting from a confusion of categories, or errors of language.)

Kromě toho autor také využívá trojtečky, které označují, že kus informace nebyl pro kontext důležitý, a byl tudíž vynechán.

Například: As the compatibilist Kadri Vihvelin writes, “we have the free will we think we have, including the freedom of action we think we have ... by having some bundle of abilities and being in the right kind of surroundings.”

Jak jsem zmínila výše, text obsahuje mnoho citací, které jsou buď části výhrůžných e-mailů, či jiných písemností, nebo citace přímé řeči lidí. Všechny jsou označeny dvojitými uvozovkami („“). Některé termíny jsou rovněž dány do uvozovek, aby autor zvýraznil, že se nejedná o jeho pojem, ale o pojem jiného autora. Pokud se v rámci přímé řeči objevuje citace z jiného zdroje, je označena jednoduchými uvozovkami (, ‘).

Například: “Their first move is always to say, ‘well, here’s what free will means’” ...

Dovolím si zde navíc zmínit i jeden neverbální prvek, který se vyskytuje ve výchozím textu, a tím je kurzíva. Ta je použita ve výchozím textu dvakrát, a to prvně pro zdůraznění slovesa „are“, čímž autor vyjadřuje, že realita je skutečně jiná a že jsme pouze atomy ve vesmíru, nikoliv bytosti, které by jej dokázaly překročit. Ve druhém případě je zvýrazněna spojka „because“ pro zdůraznění důvodu, proč lidé věří ve svobodnou vůli.

Například:

You just *are* some of the atoms in the universe, governed by the same predictable laws as all the rest.

Indeed some psychological research, he points out, suggests that people believe in free will partly *because* they want to justify their appetite for retribution.

Lexikum

Autor v textu využívá složitější slovní zásoby, a to nejen co se týče odborných termínů, ale i obecně tam, kde by se daly nahradit jednodušším výrazem (např. „strident“, „experiential“, „vacillating“, „unscathed“, „concede“, „exculpatory“). Ale i přes složitost tématu a slovní zásoby, nepůsobí text krkolomně ani těžce, protože autor tyto jevy dokázal vybalancovat pomocí metafor, přirovnání a hravých idiomatických výrazů.

Celým textem nás provází jedna nepostradatelná metafora v podobě příkladu „jablko nebo banán“. V textu se vyskytuje několik idiomatických výrazů, například „the horse has left the barn“, „peer over the precipice of“, „the stakes could hardly be higher“, „mentality of a village idiot“, „one thing leads to another“.

Co se týče expresivního lexika, jednoznačně v něm vyčnívá první odstavec, kde se v citacích z e-mailů kromě expresivních slov („cancerous“, „evil“, „pathetic“) nachází i vulgarismy (“rot in your own shit“, „fuck you up“, „you utter prick“). V jedné z citací se objevuje i gramatická chyba, kterou se autor v zájmu autentičnosti výpovědi rozhodl zachovat. Jedná se

o přivlastňovací zájmeno „their“, které je chybně napsané zájmenem ukazovacím „there“. Autor si sám chybu uvědomuje a v textu ji vyznačuje pomocí „[sic]“.

Výchozí text v sobě obsahuje hodně odborné terminologie z různých žargonů – filozofického, právníckého, politologického, medicínského, fyzikálního i náboženské (nejčastěji z křesťanství).

Filozofické termíny	Free will, metaphysical puzzles, philosopher, ethicist, morally (un)justifiable, debate, armchair philosophy, existential, sceptic (scepticism), anachronistic, contra-causal, causal chain, determinism, fatalism, compatibilist (compatibilism), naturalistic account, rationally, logic
Právnícké termíny	Plaintive, police, threat (death threat), harasser, retributive punishment, criminal, laws, child molestation, (in)justice, perpetrator, advocate, murderer, freedom of action, gunman
Politologické termíny	Tyrant, oppressive ideology
Medicínské termíny	Severe disabilities, neuroimaging, brain activity, neuroscience (neuroscientific finding), neuron (neural activity/process), neurological, neurophysiology, depression, physiological, gene, DNA, autopsy, physical disorder, tumor, amygdala, brain scan, skull, quarantine, Ebola, epidemics, psychiatrist (psychiatric), lab equipment, developmental impairment, mental activity, antidote
Fyzikální termíny	The big bang, atom, internal combustion engine, trajectory
Náboženské termíny	Myth, chimera, sin (sinners), retribution, God

Z této tabulky je jasné vidět, že autor využívá žargonu hlavně ze tří oblastí – filozofie, což není překvapivé vzhledem k zaměření výchozího textu, práva a medicíny. V rámci debaty o svobodné vůli jsou tyto tři oblasti úzce provázány, jelikož každá z nich zkoumá něco, co se debaty přímo dotýká (např. retributivní tresty nebo neurologie mozku).

V rámci výchozího textu se objevují i tři kompozita, a to „four-year-old“, „down-to-earth“, „ultra-intelligent“.

Intertextovost

Autor v rámci textu využívá citací z různých zdrojů. Hned na začátku cituje z výhružných e-mailů. U dvou lidí – Galena Strawsona a Saula Smilanského – cituje přímo to, co mu řekli v rozhovoru. Dále autor také cituje z Harrisovy knihy *Free Will* (aby ukázal sociální aspekt problému) a z e-mailové korespondence mezi ním a Harrisem, cituje výrok Jerryho Coyna ohledně biologického pohledu na věc, Kadriho Vihvelina a Eddyho Nahmiase v rámci

vysvětlování postoje kompatibilistů vůči svobodné vůli a výrok V. S. Ramachandrana, aby zdůraznil pochybnost konceptu svobodné vůle. Mimo vědce a filozofy cituje autor i Arthura Rimbauda, konkrétně pasáž z jeho korespondence z roku 1871. Kromě přímých citací využívá autor i jedné nepřímé, kterou uvozuje sloním spojením „according to“.

Obecně je výchozí text těžký nejen z hlediska obsahu a slovní zásoby, ale navíc i kvůli výše zmíněným citacím, respektive kvůli množství různých filozofů a vědců, kteří v textu figurují. Pro čtenáře, který se v anglofonním světě současné filozofie vůbec nevyzná, bude na začátku těžké se zorientovat v tom, který filozof zastává kterou pozici, pokud to není v textu na daném místě explicitně řečeno.

Dalším prvkem intertextovosti je také samotný nadpis, který začíná slovem „clockwork“ neboli mechanismus, hodinový strojek. Samotné spojení „clockwork universe“ je vlastně filozofickou teorií už z doby Isaaca Newtona, která operuje s vesmírem jako hodinovým strojkem, který byl „nastartován“ Bohem a dále se začal řídit sám podle zákonů fyziky. Může se ale také jednat o odkaz na knihu Anthonyho Burgesse *A Clockwork Orange* (v českém překladu *Mechanický pomeranč*). Tento odkaz by právě nebyl náhodný, naopak, jedním z motivů knihy je i otázka svobodné vůle a to, jak může ovlivnit osud lidí.

Co se týče vertikálního členění textu, používá originál různé fonty pro nadpis, podtitulek a samotný text. Každá z pěti částí začíná velkým červeným písmenem, které zdůrazňuje, že se jedná o nový myšlenkový celek. V textu najdeme celkem 7 hypertextových odkazů na doplňující zdroje informací.

Věta s hypertextovým odkazem	Na co se odkazuje
Oliver Burkeman	Odkaz na profil autora se všemi jeho články, které pro <i>The Guardian</i> vydal.
The Australian ethicist Peter Singer, for example, has received many, in response to his argument that, in highly exceptional circumstances, it might be morally justifiable to kill newborn babies with severe disabilities.	Odkaz na osobní webovou stránku Petera Singera, konkrétně na sekci s nejčastěji kladenými otázkami.
According to the public intellectual Yuval Noah Harari, free will is an anachronistic myth – useful in the past, perhaps, as a way of motivating people to fight against tyrants or oppressive ideologies, but rendered obsolete by the power of modern data science to know us better than we know ourselves, and thus to predict and manipulate our choices.	Odkaz na článek z rubriky <i>The long read</i> (v <i>The Guardian</i>) od Yuvala Noah Harariho s názvem <i>Yuval Noah Harari: the myth of freedom</i> , který pojednává o jeho pojetí svobodné vůle a jejího nebezpečí v rámci liberalismu.
The same is true for another wrongdoer famous in the free-will literature, the anonymous subject of the 2003 paper	Odkaz na zmíněnou studii <i>Right orbitofrontal tumor with pedophilia symptom and constructional apraxia sign</i> ,

Right Orbitofrontal Tumor with Paedophilia Symptom and Constructional Apraxia Sign, a 40-year-old schoolteacher who suddenly developed paedophilic urges and began seeking out child pornography, and was subsequently convicted of child molestation.	vydanou autory Jeffreyem M. Burnsem a Russellem H. Swerdlowem.
Or at least that's where the logic seems to lead our modern minds: there's a rival tradition , going back to the ancient Greeks, which holds that you can be held responsible for what's fated to happen to you anyway.	Odkaz na stránku <i>Five Books</i> , konkrétně na rozhovor, který vedl Nigel Warburton (autor) s filozofem Paulem Russellem o svobodné vůli a 5 „nejlepších“ knihách o ní. V rámci tohoto rozhovoru se věnují i ve výchozím textu zmíněným konkurenčním tradicím (např. úsek o filozofu Bernardu Williamsovi a jeho knize <i>Shame and Necessity</i>).
Caruso is an advocate of what he calls the “public health-quarantine” model of criminal justice, which would transform the institutions of punishment in a radically humane direction.	Odkaz na další článek z rubriky <i>The long read</i> tentokrát napsaný Garyem Youngem s názvem <i>The radical lessons of a year reporting on knife crime</i> . Článek pojednává o autorově zkušenosti se zpravodajstvím ohledně problému trestných činů spáchaných nožem (konkrétně pobodání) v Londýně, a navíc zde čtenáři představuje charitu, která pomáhá obětem takových činů, s názvem Redthread.
“ Bernie Madoff is the example I always like to use,” said Nahmias.	Odkaz na článek z <i>The Guardian</i> o smrti Bernieho Madoffa ve vězení, kde se popisuje, co jej do vězení dostalo.

Výchozí text je na webu doprovázen čtyřmi obrázky. První je úvodní ilustrace v podobě ženy „na klíček“ s jablky a banány kolem ní. Jedná se o narážku na metaforu „jablko nebo banán“, která nás provází celým textem, a klíček signalizuje, že žena svoje rozhodnutí nečiní svobodně, což je vlastně ilustrace oné neexistence svobodné vůle. V druhé z pěti částí najdeme druhý obrázek, kterým je fotografie pražského orloje jako narážka na „clockwork universe“. Ve třetí části nacházíme opět ilustraci, tentokrát lidskou ruku držící jablko – opět v návaznosti na výše zmíněnou metaforu. Poslední obrázek, respektive fotografii najdeme ve čtvrté části. Zobrazuje filozofa Daniela Dennetta ve Stockholmu. První zmínku o Dennettovi sice najdeme ve třetí části, ale podrobněji se jemu i jeho výrokům a teoriím věnuje právě část čtvrtá. Zajímavé je, že ačkoliv dvě ilustrace (žena na klíček a ruka s jablkem) zobrazují „volbu jablka“, metafora celou dobu pracuje s tím, že si její subjekt zvolil banán, nikoliv jablko. I když jsou to jen ilustrační obrázky, přesto se tímto liší od výroku, který mají zobrazovat. Pravděpodobně se jen jedná o kreativní volbu autorky Nathalie Leesové.

2.2. Překladatelská metoda

Před překladem jsem si musela stanovit překladatelskou metodu, která měla zajistit jednotný přístup k řešení překladatelských problémů v rámci překladu textu věnujícího se anglofonnímu světu filozofie do češtiny a českého filozofického prostředí. Samotné české filozofické

prostředí nemá vlastní samostatnou větev, která by se věnovala pouze svobodné vůli, a v rámci běžného vyučování je toto téma hodně upozaděno. Vzhledem k psychické náročnosti tématu je to pochopitelné. V českém prostředí existuje několik filozofů, kteří se tématu věnovali (nejznámějším z nich byl Jan Patočka³), ovšem svobodná vůle nikdy nebyla jejich primárním objektem zájmu. Přesto text nebylo potřeba doplňovat o vnitřní vysvětlivky, jelikož problematické pojmy a „neznámí“ (pro českou sféru) autoři anglofonního světa byli v textu představeni při své první zmínce.

Překladačská metoda použitá pro výchozí text se zakládá hlavně na třech fázích překladačské práce, kterými jsou pochopení výchozího textu, jeho interpretace a jeho přestylizování tak, aby výsledek byl překlad iluzionistický. Dále také na dvojí normě v překladu podle Jiřího Levého, jedná se o normu reprodukční a normu umělecká. Kvůli výše zmíněné primární funkci výchozího textu, kterou je funkce referenční, byl důraz kladen hlavně na zachování informační hodnoty textu, proto jsem při překladu dbala na co největší přesnost hlavně v rámci hledání vhodných filozofických a jiných vědeckých termínů. Největším problémem překladu textu se ovšem stala jeho dlouhá a místy docela abstraktní souvětí, u nichž jsem často musela přistoupit k intelektualizaci a provést segmentaci věty, protože jinak by nebylo možné souvětí přeložit srozumitelně. V rámci překladu jsem ale neopomenula ani normu uměleckosti a snažila se text po více doslovném překladu upravit tak, aby nezněl kostrbatě, ale naopak působil jako čtivá esej. To v sobě zahrnovalo již zmíněnou segmentaci, ale také modifikaci vět v souvislosti s aktuálním větným členěním a místy prohozením tématu a rématu originálu tak, aby výsledný text byl „hodnotným literárním dílem českým“⁴.

2.3. Překladačské problémy

V rámci této kapitoly jsem se pro přehlednost rozhodla překladačské problémy rozdělit do tří kategorií – syntaktické, lexikální a pragmatické. Při řešení těchto problémů jsem vycházela primárně z publikací J. Levého (2012), L. Duškové (2009) a A. Popoviče (1975). Vzhledem k tomu, že u některých typů problémů se nabízí více příkladů, nebudu je uvádět všechny, ale pouze pár reprezentativních vzorků.

Syntaktická rovina

Rozhodně největším překladačským problémem ve výchozím textu jsou dlouhá a informačně nahuštěná souvětí, která jsou často rozdělena pomlčkami, středníky nebo dvojtečkami. V mnoha případech jsem se v zájmu přehlednosti, pochopitelnosti a čitelnosti textu musela

---

³ KRÁLOVÁ, Klára, 2018. *K některým problémům filozofie Jana Patočky*. Olomouc. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce: PhDr. Petr ZIMA, Ph.D.

⁴ LEVÝ, Jiří. 2012. *Umění překladu*. Praha: Apostrof.

uchýlit k segmentaci a souvětí rozdělit. Pro kohezi textu jsem při segmentaci musela také přistoupit k amplifikaci a doplnit slova navíc na začátek následující věty.

Originál: But Strawson, like others on the receiving end of this particular wave of abuse, had merely expressed a longstanding position in an ancient debate that strikes many as the ultimate in “armchair philosophy”, wholly detached from the emotive entanglements of real life.

Překlad: Ovšem Strawson, spolu s ostatními příjemci této vlny výhružek, pouze vyjádřil dlouholeté stanovisko v dávné debatě, která se mnohým jeví jako to nejpodstatnější ve „filozofii provozované z křesla“. Filozofii, která je plně abstrahovaná od emočních souvislostí skutečného života.

Zde, jak jsem psala výše, došlo k segmentaci a jedno souvětí jsem rozdělila na jedno souvětí a jednu větu jednoduchou. Došlo zde k přidání slova „Filozofii“ na začátek nové věty v zájmu koheze textu, a toto slovo odkazuje na slovní spojení „filozofie provozovaná z křesla“.

V následujícím příkladu jsem nejenom musela přistoupit k segmentaci, ale zároveň zde došlo k nahrazení pomlčky čárkou. V původní větě je informace o velkém třesku vlastně druhotná a autor ji přidává navíc k rozšíření toho, co předcházelo. Nahrazením pomlčky čárkou se z této informace stala plnohodnotná součást předchozí věty a její pořadí v hierarchii se změnilo, ovšem nijak to neovlivnilo význam souvětí, pouze to zjednodušilo jeho strukturu. Došlo zde ale k elipse spojky „and“, jelikož byla v kontextu zbytečná.

Originál: They argue that our choices are determined by forces beyond our ultimate control – perhaps even predetermined all the way back to the big bang – and that therefore nobody is ever wholly responsible for their actions.

Překlad: Tvrdí, že naše rozhodnutí jsou předurčena silami zcela mimo naši kontrolu, možná dokonce předurčena už od samého velkého třesku. Právě proto nikdo nemůže být nikdy plně zodpovědný za své činy.

V dalším případě došlo nejen k segmentaci, ale zároveň k určitému přemístění informací v rámci struktury věty. Na začátek věty jsem přesunula informaci o Stephenu Hawkingovi, kterou jsem uvedla slovy „Tuto myšlenku zastával“, aby souvětí navazovalo na předchozí text. Dále jsem přehodila téma a réma souvětí z výchozího textu, které se týkalo knihy Sama Harrise, a citaci výroku V. S. Ramachandrana jsem dala do pozice rématu.

Originál: Leading psychologists such as Steven Pinker and Paul Bloom agree, as apparently did the late Stephen Hawking, along with numerous prominent neuroscientists, including VS Ramachandran, who called free will “an inherently flawed and incoherent concept” in his endorsement of Sam Harris’s bestselling 2012 book Free Will, which also makes that argument.

Překlad: Tuto myšlenku patrně zastával i zesnulý Stephen Hawking a souhlasí s ní i přední psychologové jako Steven Pinker a Paul Bloom společně s řadou významných neurovědčů, včetně V. S. Ramachandrana. Ten při

propagování bestselleru Sama Harrise z roku 2012, nazvaného *Svobodná vůle*, označil svobodnou vůli za „ve své podstatě chybný a nesouvislý koncept“.

Dalším překladatelským problémem se stala interpunkce. Výchozí text obsahuje hodně pomlček, dvojteček, závorek a středníků, které fungují jako prostředky pro hierarchizaci informací v textu. Z těchto čtyř prostředků ve výchozím textu jednoznačně nejvíce převažují pomlčky, které jsem ne vždy zachovala, ale rozhodla se je zaměnit čárkou nebo přistoupit k segmentaci. Ve většině případů to však nijak neovlivnilo význam věty, pouze již výše zmíněnou hierarchizaci informací.

Originál: Were free will to be shown to be nonexistent – and were we truly to absorb the fact – it would “precipitate a culture war far more belligerent than the one that has been waged on the subject of evolution”, Harris has written.

Překlad: Pokud by se ukázalo, že svobodná vůle neexistuje, a pokud bychom tento fakt skutečně přijali, „vedlo by to ke kulturní válce, která by byla agresivnější než ta, která se udála ohledně tématu evoluce“, napsal Harris.

V tomto případě je informace „and were we truly to absorb the fact“ z hlediska struktury věty postranní, ovšem její zahrnutí do souvětí naopak nepůsobí v češtině tak rušivě jako s pomlčkami. To vychází z rozdílného úzu obou jazyků.

Co se týče dvojteček, ty jsem většinou nechala stejné jako v originálu. Jednalo se hlavně o případy, kde byl výčet prvků nebo kdy dvojtečky sloužily pro uvození citace.⁵

Originál: ... the philosopher Galen Strawson paused, then asked me: “Have you spoken to anyone else yet who’s received weird email?”

Překlad: ... na chvíli se odmlčel a zeptal se mě: „Mluvil jste už s někým jiným, komu přišel divný e-mail?“

V některých případech jsem ale dvojtečky vynechala a souvětí rozdělila na dvě části pomocí tečky, nebo jsem dvojtečku nahradila spojkou nebo slovním spojením.

Transformace:

Originál: The clockwork universe: is free will an illusion?

Překlad: Mechanický vesmír aneb je svobodná vůle iluzí?

Segmentace a elipsa dvojtečky:

Originál: (Or at least that’s where the logic seems to lead our modern minds: there’s a rival tradition, going back to the ancient Greeks ...)

---

⁵ Internetová jazyková příručka ÚJC AV ČR [online]. ÚJC AV ČR, © 2008–2023 [cit. 2023-3-24]. Dostupné z: prirucka.ujc.cas.cz

Překlad: (Alespoň to nám říká naše logika. Existuje ovšem konkurenční myšlenkový proud, který sahá až do starořeckých dob...)

V rámci překladu jsem se rozhodla vynechat středníky a nahradit je segmentací, tedy rozdělením jedné věty do dvou. Jediným případem, kde jsem středník zachovala, byl překlad citace z korespondence básníka Rimbauda, aby citace zůstala autentickou.

Originál: I am a spectator at the unfolding of my thought; I watch it, I listen to it.

Překlad: Jsem divákem toho, jak se má myšlenka odhaluje; pozoruji ji, naslouchám jí.

Poslední výše zmíněnou interpunkcí jsou závorky. Kulaté závorky jsem se snažila zachovat v překladu stejné. Ovšem hranaté závorky, do kterých autor umisťoval slova, která by jinak ve větě chyběla (třeba v případě citací, kdy řečník vynechal slovo a autor jej doplnil právě v hranatých závorkách), jsem v překladu vynechala, abych zlepšila kohezi textu. Takové případy by se daly charakterizovat jako příklad intelektualizace textu.

Kromě interpunkce jsem u některých souvětí musela prohodit téma a réma nebo pořadí vyjmenovávaných příkladů. Učinila jsem tak hlavně kvůli aktuálnímu větnému členění, které se v češtině odlišuje od anglického originálu. V některých případech, kde to nebylo zcela nutné, jsem k tomu přistoupila hlavně kvůli kohezi dané věty.

Originál: When you choose the banana in the normal way – by thinking about which fruit you'd like, then taking it – you're clearly in a different situation from someone who picks the banana because a fruit-obsessed gunman is holding a pistol to their head; or someone afflicted by a banana addiction, compelled to grab every one they see. In all of these scenarios, to be sure, your actions belonged to an unbroken chain of causes, stretching back to the dawn of time.

Překlad: Pokud se běžným způsobem rozhodnete pro banán – tedy tak, že budete přemýšlet o tom, jaké ovoce si chcete vzít – a vezmete si ho, pak jste zjevně v odlišné situaci než ten, kdo si vybere banán proto, že trpí závislostí na banánech a musí si vzít každý, který uvidí, nebo proto, že mu střelec posedlý ovocem drží pistoli u hlavy.

V příkladě výše došlo k přehození informací o „fruit obsessed gunman“ a „banana adiction“. Obsah věty to nijak neovlivní a zároveň jsem se tím chtěla vyhnout neustálému používání zájmena „ten“ – „ten, komu drží pistoli u hlavy“ a „ten, kdo trpí závislostí“. Zároveň, jak jsem psala v kapitole *Syntaktická rovina*, zde došlo k vynechání středníku, místo kterého jsem použila čárku a spojky „nebo proto“. Souvětí se tím sice prodloužilo a nemá žádnou významnou pauzu ve svém centru, přesto zní v češtině přirozeněji, než kdybych středník zachovala.

Ve výchozím textu se hlavně v citacích objevuje výčet prvků, z nichž každý je uvozen stejným zájmenem.

Originál: Your wife, your kids your friends, you have smeared all there [sic] achievements you utter fucking prick.

Překlad: Tvoje žena, děti, přátelé, zničil jsi vše, čeho dosáhli, ty skurvenej [sic] zmrde.

V češtině je opakované použití stejného zájmena redundantní a může odkazovat na to, že si překladatel nedokázal uchovat odstup od anglického originálu. V takovýchto případech, kde se zájmeno neustále opakovalo u každého prvku, jsem se proto rozhodla pro jeho elipsu.

Co se týče elipsy, uchylovala jsem se k ní i v případech jako spojovací fráze na začátku vět („linkers“) nebo v místech, kde byla věta hodně informačně nahuštěná a vynechání jednoho slova její obsah nenarušilo a věta přitom nepůsobila krkolomně. V obou případech se vlastně jedná o záměrné vědomé posuny hlavně z estetického důvodu, abych se vzdálila od originálu a překlad mohl stát sám o sobě. Například níže jsem vynechala frázi „As it happens“ z toho důvodu, že to v českém překladu „Jak to tak už bývá“ v rámci věty nedává smysl. Pointou této věty ve výchozím textu je sdělit, že v metafoře „jablko nebo banán“ si vyberete banán a vynechání úvodní fráze tuto pointu nijak nenaruší.

Originál: As it happens, you choose the banana.

Překlad: Rozhodnete se pro banán.

V jiném případě jsem se rozhodovala mezi dvěma možnostmi – „jako ten Whitmanův“ a „jako ten Charlese Whitmana“. Rozhodla jsem se pro elipsu „Charlese“ a tudíž pro první možnost, aby výsledný překlad nepůsobil nepřirozeně.

Originál: ... there's also no need to start panicking that cases like Charles Whitman's might mean we could never hold anybody responsible for their misdeeds...

Překlad: ... pak se nemusíme obávat, že by případy jako ten Whitmanův znamenaly, že nemůžeme nikoho ani vinit za jejich prohřešky...

Ve výchozím textu se vyskytovaly i pasivní konstrukce, které jsem v překladu často substituovala aktivem. Takové posuny byly v některých případech nevyhnutelné a dalo by se říct, že se jednalo o konstitutivní posun – objektivní změnu, která vznikla kvůli rozdílům v jazykových a stylistických normách mezi češtinou a angličtinou.⁶

Originál: It isn't unheard of for philosophers to receive death threats.

Překlad: Filozofové se s výhrůzkami smrti setkávají poměrně často.

V tomto případě došlo nejen ke změně pasivní konstrukce „to receive death threats“ konstrukcí aktivní s použitím jiného slovesa „se s výhrůzkami smrti setkávají“, ale i ke změně rématu.

---

⁶ GROMOVÁ, Edita. Úvod do translátologie.[1.vyd.]. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2009, ISBN 978-80-8094-527-2

V originále byl důraz na to, že filozofové vlastně dostávají výhrůžky smrtí, naopak v překladu je důraz kladen na to, že se s výhrůžkami setkávají často.

V rámci posunů na syntaktické rovině bych ráda uvedla i vlastní určitou tendenci místy intelektualizovat text. V příkladu níže jsem se uchýlila k intelektualizaci hlavně z toho důvodu, že spojením dvou citací do jedné se text více zpřehlednil a zjednodušil pro cílového příjemce.

Originál: “But come on, that’s just really annoying,” said Helen Beebee, a philosopher at the University of Manchester who has written widely on free will, expressing an exasperation commonly felt by compatibilists toward their rivals’ more outlandish claims. “In some sense, I don’t care if you call it ‘free will’ or ‘acting freely’ or anything else – it’s just that it obviously does matter, to everybody, whether they get hypnotised into doing things or not.”

Překlad: Filozofka na Univerzitě v Manchesteru a autorka rozsáhlých publikací o svobodné vůli Helen Beebeová podotkla: „Ale no ták, vždyť je to otravné. Dá se říct, že mi nezáleží na tom, jestli to nazveme ‚svobodnou vůlí‘, ‚svobodným jednáním‘ nebo nějak jinak. Ale pro všechny je pořád důležité, jestli byl člověk při rozhodování pod vlivem hypnózy, či ne.“ Vyjádřila tím podráždění, které běžně pocítují kompatibilisté vůči obskurním tvrzením svých soupeřů.

Lexikální rovina

Výchozí text je bohatý na terminologii hlavně z oblastí filozofie, práv a medicíny. Z hlediska překladu se ovšem nejvíce problematickým ukázal termín „armchair philosophy“. Zatímco ostatní termíny mají svůj překladový ekvivalent v češtině, tento termín jej nemá, a navíc se neobjevuje běžně v českém filozofickém diskurzu. Některé zdroje tento způsob filozofování nazývají „filozofií provozovanou v křesle“, jiné zase „filozofií křesla“⁷. Ovšem ani v anglofonním filozofickém světě není tento termín přesně definován, všechny definice se ale shodují, že je to filozofie a priori, tedy neempirická filozofie, která je založena pouze na intuici jejího provozovatele. „Armchair“ vlastně v hanebném smyslu funguje i jako narážka na to, že jsou tito filozofové až moc „líní“ na to, aby vstali z křesla a ověřili si svoje teorie.⁸ V rámci překladu jsem se rozhodla pro výraz „filozofie provozovaná z křesla“, a to čistě z důvodu toho, že je pro čtenáře na první pohled pochopitelnější, co se tím snaží autor naznačit. Jedná se vlastně o explikaci, kdy jsem výraz z výchozího textu rozvedla pro lepší pochopení.

Dalším překladatelským problémem jsou vulgarismy v rámci citací výhrůžných e-mailů ve výchozím textu. Rozhodla jsem se nepřístupovat k nivelizaci, ale naopak vulgarismy přeložit do češtiny tak, jak by to mohl říct (v případě e-mailů spíše napsat) běžný člověk. Oproti angličtině má čeština tu výhodu, že běžnou slovní zásobu nadávek má širší, a zatímco

⁷ *Experimentální filozofie* [online], Wikipedia, poslední aktualizace 14. 2. 2023 21:49 [cit. 2023-4-15]. Dostupné z: cs.wikipedia.org/wiki/Experimentální_filozofie

⁸ *On Burning Armchairs* [online], The Metaphilosophy Blog, poslední aktualizace 27. červen 2020, [cit. 2023-4-15]. Dostupné z: metaphilosophyblog.com/2020/06/27/on-burning-armchairs.

v angličtině by řečník s největší pravděpodobností použil výraz odvozený od „fuck“, v češtině by se tyto výrazy daly přeložit slovy s různými slovotvornými základy. Snažila jsem se při překladu k vulgarismům přistupovat tak, abych je nemusela nivelizovat a tím ochuzovat citace o jejich emoční náboj, který je v rámci kontextu velmi důležitý, jelikož poukazuje na „harassers' distress“, o kterém se dále v textu mluví.

Originál: Rot in your own shit Galen, ...

Překlad: Shnij ve vlastních sračkách, Galene, ...

V tomto případě jsem chtěla zachovat metaforu „hnutí“ a rozhodla jsem se nejdříve pro „ustálenou“ nadávku „shnij v pekle“. Z hlediska intenzity je to ovšem o stupínek nižší než ve výchozím textu, jelikož přesným ekvivalentem v angličtině by bylo „rot in hell“, které se rovněž používá. Nakonec jsem došla k závěru, že nejlepší bude tuto nadávku přeložit doslovně, jelikož „shit“ je také vulgarismus, který se do češtiny dá přeložit vulgarismem „sračka“. Výsledný vulgarismus odpovídá tomu ve výchozím textu jak z hlediska intenzity, tak z hlediska obsahu.

Jak jsem psala výše, angličtina často používá vulgarismy odvozené od slova „fuck“. V překladu jsem se ale rozhodla nevybírat slova, která by měla stejný základ, ale spíše ta, která se svojí intenzitou blíží originálu.

you utter fucking prick – ty skurvenej [sic] zmrde

I'm going to fuck you up – vyjebu s tebou

Dalším problematickým prvkem v originálu se staly názvy, a to hlavně knih a jednoho článku. Ve výchozím textu se často uvádí názvy institucí (hlavně univerzit), kde pracují filozofové a vědci, které autor cituje. V případě institucí nebylo těžké dohledat jejich oficiální názvy v češtině. Problematickým se ale stalo slovo „carrel“, které jsem musela generalizovat a nahradit slovem „knihovna“. Anglické „carrel“ označuje „studijní kabinu“, respektive úseky stolů (ve studovnách a knihovnách), které jsou od sebe odděleny dřevěnými nebo plastovými přepážkami, a které jsou specificky určeny pro samostudium. Rozhodla jsem se pro generalizaci hlavně z toho důvodu, že nebylo pro čtenáře nezbytně nutné si při čtení představovat onen „úsek“, opisné vyjádření slova „carrel“ by překlad zbytečně prodloužilo a pointa věty by v tom mohla zapadnout.

Co se týče knih, pouze dvě z těch, které jsou ve výchozím textu, mají oficiální název v češtině – *The Astonishing Hypothesis* od Francise Cricka v českém překladu *Věda hledá duši: překvapivá domněnka* a *Free Will* od Sama Harrise, která je do češtiny přeložena doslovně *Svobodná vůle*. Zbylé knihy jsem se rozhodla nepřekládat a ponechat názvy v originále. Co se

týče článku, ten se ve výchozím textu objevuje v souvislosti s případem 40letého muže, který náhle dostal pedofilní sklony spojené s nádorem v mozku. Samotný název studie je dlouhý a obsahuje složité termíny z oblasti medicíny.

Název: *Right Orbitofrontal Tumor with Paedophilia Symptom and Constructional Apraxia Sign*

Název by se dal do češtiny doslovně přeložit jako „Pravostranný orbitofrontální nádor s příznakem pedofilie a konstrukční apraxií“. Z toho je zřejmé, že samotný název čtenáři, který se neorientuje v medicíně, nic neřekne a přidání poznámky překladatele v podobě vnitřní vysvětlivky v závorce by zbytečně ztížilo čitelnost textu. Proto jsem se rozhodla v tomto případě název nepřekládat, jelikož samotná pointa článku se dále ve výchozím textu rozebírá a doslova přeložený název čtenáři s největší pravděpodobností nesdělí nic nového.

Zajímavou výzvou se při překladu staly frazémy, respektive jeden konkrétní: „the horse has left the barn“, který jsem přeložila jako „vlak už tedy ujel“. Nejedná se o ustálený frazém v češtině, ale zároveň neexistuje překladový ekvivalent k anglickému originálu, který by dokázal přesně zachytit danou myšlenku. Anglický idiom ve své podstatě naráží na to, že je příliš pozdě na to, něco dělat a nepříjemnou událost už nejde zvrátit.⁹ A stejně jako kůň vyběhl ze stáje, tak i vlak už tedy ujel – v obou případech fráze popisují negativní skutečnost, kterou nelze vzít zpět.

V tomto případě se vlastně dá říct, že se jedná o tematický posun v rámci překladu. Tedy posun, který v porovnání s překladem vyjadřuje rozdíl mezi tematickým faktem a realití výchozího textu. Důležité je zde vyjádřit cíl komunikátu¹⁰. Právě v případě idiomů, jako je ten výše, nebo i při překladu vulgarismů a jiných frazeologických pojmů, jsem v překladu vyjádřila myšlenku jiným obsahem. V některých takových případech jsem se ovšem nevyhnula nivelizaci výrazů.

Originál: And then, sure enough, **they deflate it**.

Překlad: Poté všechno řečené jednoduše **znehodnotí**.

Originál: What's still more surprising, and **hard to wrap one's mind around**, is that ...

Překlad: Více překvapující a **těžko pochopitelné** je, že...

V tomto směru stojí za zmínku i výraz „buoyant person“, který je těžké přeložit nejen z toho důvodu, že to není ustálené slovní spojení, a tudíž nemá ekvivalent v českém jazyce, ale i proto, že samotný koncept toho, co výraz označuje, je hodně abstraktní a těžko se mu hledá

---

⁹ TheFreeDictionary.com. (n.d.). *horse had left the barn*. [online] : [cit. 2023-5-16]. Dostupné z: <https://www.thefreedictionary.com/horse+had+left+the+barn>

¹⁰ GROMOVÁ, Edita. *Úvod do translatologie*. [1.vyd.]. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2009, ISBN 978-80-8094-527-2

ekvivalentní překlad, který by plně zachoval anglický význam. Podle definice je anglické „buoyant“ vzhledem k emocím něco „cheerful and feeling sure that things will be successful“.¹¹ Napadlo mě tak několik možností překladu, ale žádná nezvládala podchytit samotný koncept pohyblivé mentality a emocí, tedy význam v originále. Jednalo se o „člověk lehký duchem“ a „energický člověk“, přičemž „energický“ v tomto případě nesedí, protože se odkazuje spíše na přítomnost fyzické aktivity, což nesouhlasí s originálem. Kromě toho jsem uvažovala nad slovem „veselý“, ale nakonec jsem zvolila výraz „optimista“, který sice neobsahuje tak silný důraz na prvek pohyblivosti mentality, ale poukazuje na to, že řečnickova mysl dokáže najít pozitivní věci, i když stojí tvář v tvář tak depresivnímu tématu, jako je svobodná vůle.

Originál: Look, I'm naturally a buoyant person," he said. "I have the mentality of a village idiot: it's easy to make me happy...

Překlad: Podívejte se, jsem od přírody optimistou," řekl. „Mám mentalitu vesnického hlupáka: snadno mi uděláte radost...

Poslední změnou z hlediska tematických posunů, kterou bych zde ráda zmínila, je americká realie, která pronikla i do britské kultury a pomalu proniká i do té české – „box of donuts“. V originálu se tento výraz vyskytuje jako nezdravý protipól misky s ovocem. V anglofonním světě si lidé krabici koblíh koupí mnohem častěji než v českém, a to i přes všechny nově objevující se „donut shopy“ na trhu. Abych přiblížila autorovu myšlenku českému čtenáři, rozhodla jsem se zaměnit tento výraz za „pytlík chipsů“, který je tradičně vnímán jako „něco nezdravého na zub“.

Z hlediska lexikologie si v originálu můžeme povšimnout mnoha latinismů, které jsem nemohla při překladu počeštit, jelikož jsou jejich české ekvivalenty vlastně také převzaty z latiny nebo v některých případech přišly z angličtiny, která si pro označení vzala latinský kořen slova. Často jsou to termíny například z oblasti práv – „retributivní“ odkazující se na typ trestu se v češtině skutečně používá v této podobě a jeho základ původně pochází z latinského „retributus“¹². Nebo například výraz „contra-causa“, který se odkazuje na speciální pojetí svobodné vůle a který jsem přeložila pomocí postmodifikace ve spojení „svobodná vůle ,contra-causa“, abych zanechala myšlenku, kterou tím autor chtěl vyjádřit.

---

¹¹ Cambridge Dictionary (2022). Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. [online] Cambridge.org. Available at: [oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/buoyant?q=buoyant](https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/buoyant?q=buoyant)

¹² Online Etymology Dictionary. *Retributive*. [online] : [cit. 2023-5-16]. Dostupné z: [etymonline.com/word/retributive](https://www.etymonline.com/word/retributive).

Posledním lexikálním problémem, který bych chtěla zde uvést, je záměrně ponechaná chyba ve výchozím textu, která je označena pomocí „[sic]“. Ve výchozím textu autor cituje jednoho z odesílatelů dopisu, který se v něm dopustil běžné gramatické chyby v podobě záměny zájmena „their“ příslovcem „there“. Toto je poměrně častý omyl, kterého angličtí mluvčí dopouštějí, a zároveň se jedná o banální chybu v tom smyslu, že je prostě jednoduché si dvě slova poplést. Při překládání jsem nejdříve uvažovala nad možností nahradit chybu v zájmenu pomocí omylu ve slovese (viz níže), ovšem po konzultaci tohoto problému s vedoucí bakalářské práce, Mgr. Šárkou Brotánkovou, D.Phil., jsem se rozhodla pro mnohem jednodušší řešení, které čtenáři dojde na první pohled, a to pro chybu v předponě „s/z“ ve slově „zkurvenej“.

Originál: “Your wife, your kids your friends, you have smeared all there [sic] achievements you utter fucking prick,”

Původní verze překladu: „Tvoje žena, děti, přátelé, sklíčil [sic] jsi vše, čeho dosáhli, ty zkurvenej zmrde.“

Opravená verze: „Tvoje žena, děti, přátelé, zničil jsi vše, čeho dosáhli, ty skurvenej [sic] zmrde.“

Pragmatická rovina

V textu se objevuje jednotka dolarů, a to ve větě o Berniem Madoffovi, kde se v citaci uvádí, že „své investory okradl o více než 17 miliard dolarů“. Jedná se ovšem o ojedinělý případ. Rozhodla jsem se dolar nepřevádět na českou korunu, jednak kvůli tomu, že z kontextu je jasné, že se jedná o značně velkou částku, a také kvůli tomu, že výsledná částka v českých korunách zbytečně prodlouží text a pro čtenáře není ve větě důležitou informací, naopak je mnohem důležitější v kontextu to, že Madoff měl možnost se rozhodnout, zda investory okrade, nebo ne, a udělal to, co udělal.

V textu se rovněž vyskytuje otázka toho, zda si autor s lidmi, se kterými vedl rozhovory, tyká, nebo vyká. Rozhodla jsem se v těchto případech přeložit ambivalentní anglické zájmeno „you“ pomocí tykání, protože se dá předpokládat, že se autor s těmito lidmi zná a pro navození příjemnější atmosféry v rámci rozhovoru by si pravděpodobně tykali.

Kromě problematického zájmena „you“, je tu rovněž otázka genderové neutrality, které je v anglickém textu docíleno zájmenem „they“. Při překladu jsem uvažovala nad tím, zda se dá tato genderová neutralita vyjádřit jinak než generickým maskulinem. Přemýšlela jsem nad možnostmi jako „student/ka (ho/ji)“, „student nebo studentka (ho nebo ji)“, plurál (je) nebo variantou „student*“ . Ovšem ani jedna z verzí, kromě generického maskulina, nevyhovovala požadavku toho, neztížit zbytečně čitelnost textu. V rámci kontextu sice není důležité, zda se jedná o jednoho studenta, či o vícero, přesto jsem se nakonec rozhodla pro generické maskulinum jako možnost nejsnadnější na pochopení.

Originál: ... told me that if a **graduate student** who was prone to depression sought to study the subject with him, he would try to dissuade **them**.

Překlad: Svěřil se mi, že kdyby za ním přišel postgraduální **student** náchylný k depresím a chtěl se zabývat tímto tématem, pokusil by se **ho** od toho odradit.

Ve výchozím textu se vyskytují dvě ženská jména, která jsem se rozhodla přechylovat.

Helen Beebee – Helen Beebeeová

Kathleen Vohs – Kathleen Vohsová

Poslední věcí, kterou bych zde ráda zmínila je jeden lehce matoucí a docela abstraktní okamžik v textu.

Originál: Consider hypnosis. A doctrinaire free will sceptic might feel obliged to argue that a person hypnotised into making a particular purchase is no less free than someone who thinks about it, in the usual manner, before reaching for their credit card. After all, their idea of free will requires that the choice wasn't fully determined by prior causes; yet in both cases, hypnotised and non-hypnotised, it was.

Překlad: Zvažte například hypnózu. Dogmatický skeptik vůči svobodné vůli může cítit povinnost tvrdit, že člověk, kterého hypnóza přiměje si něco koupit, není o nic méně svobodný než ten, kdo o nákupu přemýšlí obvyklým způsobem, než sáhne po kreditní kartě. Můžeme si myslet, že člověk bez stavu hypnózy má svobodnou vůli a jeho rozhodnutí nebylo předurčeno předchozími příčinami, ve skutečnosti ale bylo.

Problematická je zde hlavně třetí věta, která v originále obsahuje přivlastňovací zájmeno „their“. V tomto případě se nabízí dvě možnosti interpretace. První možnost je očividná, ale chybná. Můžeme toto zájmeno interpretovat tak, že se odkazuje na dogmatického skeptika na začátku druhé věty. Pokud by tomu tak bylo, pak by ale celé tvrzení nedávalo smysl, jelikož by znamenalo, že si dogmatický skeptik myslí, že rozhodnutí nemusí být zcela předurčena předchozími příčinami. V takovém případě by se autor dopustil značné logické chyby, ovšem vzhledem k povaze média, ve kterém originál vyšel, i k autorově rozsáhlé publikační činnosti, by byla velmi malá pravděpodobnost, že by se mu něco takového stalo. Druhou interpretací, kterou jsem pro překlad zvolila, je to, že se zájmeno vlastně odkazuje na nezhypnotizovaného člověka a vyjadřuje, že sice skeptik si má myslet, že ani v jednom případě se člověk nerozhoduje absolutně svobodně, ale pro nezhypnotizovaného člověka je jeho rozhodnutí svobodné právě proto, že není pod žádným vlivem a myslí si, že má svobodnou vůli, která mu zajišťuje to, že jeho rozhodnutí je čistě jeho a je svobodné. Rozhodla jsem se tak pro explicitaci třetí věty, aby čtenář pochopil samotný rozpor, na který v textu dále odkazuje Helen Beebeeová a který chtěl autor skutečně vyjádřit. Ve větě jsem tedy zájmeno explicitovala výrazem „člověk bez stavu hypnózy“.

3. Závěr

V rámci praktické části této bakalářské práce vznikl překlad eseje Olivera Burkemana *The clockwork universe: is free will an illusion?* z angličtiny do češtiny. Překlad je podložen překladatelskou analýzou vyhotovenou v teoretické části této práce. Překládaný text pochází z časopisu *The Guardian* a pojednává o filozofickém problému svobodné vůle. Přitom je velmi informačně hustý a k tomu se zabývá velmi složitým a abstraktním tématem, autor v textu používá složitá souvětí a různé odborné pojmy. Při překladu jsem musela přistoupit k určitým posunům, které odrážely nejen rozdíly mezi dvěma jazyky a kulturami a nepřeložitelnost některých věcí přesným pojmem, ale i moje kreativní rozhodnutí jako překladatelky tohoto textu. Překladatelskou analýzu jsem začala zkoumáním textu podle metody Ch. Nordové a snažila se pochopit pozadí vytváření výchozího textu. Poté jsem na to navázala překladatelskou metodou, tedy popisem mých posunů a postupů, které jsem při překladu uplatnila, a to primárně podle pojmosloví J. Levého, ovšem místy jsem čerpala i z E. Gromové a A. Popoviče.

4. Seznam použité literatury

4.1. Primární literatura

BURKEMAN, Oliver. 2021. The clockwork universe: is free will an illusion?. Guardian. The long read [online]. [theguardian.com/news/2021/apr/27/the-clockwork-universe-is-free-will-an-illusion](https://www.theguardian.com/news/2021/apr/27/the-clockwork-universe-is-free-will-an-illusion).

4.2. Sekundární literatura

Odborná bibliografie

ČECHOVÁ, Marie. 2008. Současná stylistika. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

DUŠKOVÁ, Libuše a kol.: Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny. Elektronické vydání. Ústav anglického jazyka a didaktiky, FF UK, 2009. mluvniceanglictiny.cz.

GROMOVÁ, Edita. Úvod do translátologie.[1.vyd.]. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2009, ISBN 978-80-8094-527-2.

KNITTLOVÁ, Dagmar a kolektiv. 2010. Překlad a překládání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

LEVÝ, Jiří. 2012. Umění překladu. Praha: Apostrof.

NORD, Christiane. 1991. Text Analysis in Translation. Amsterdam & Atlanta: Rodopi.

JAKOBSON, Roman. 1995. Poetická funkce. Jinočany: Nakladatelství H & H. 1995.

POPOVIČ, Anton. 1975. Teória umeleckého prekladu. Bratislava: Tatran.

Slovníky, korpusy a příručky

Cambridge Dictionary (2022). Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. [online] Cambridge.org. Available at: dictionary.cambridge.org.

Český národní korpus – InterCorp verze 9 [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2023. [cit. 2023-1-23]. Dostupné z: korpus.cz.

Český národní korpus – KonText [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2023 [cit. 2023-1-23]. Dostupné z: kontext.korpus.cz/first_form.

Český národní korpus – Treq [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2023 [cit. 2023-1-23]. Dostupné z: treq.korpus.cz.

Internetová jazyková příručka ÚJC AV ČR [online]. ÚJC AV ČR, © 2008–2023 [cit. 2023-2-16]. Dostupné z: prirucka.ujc.cas.cz.

Slovník českých synonym a antonym [online]. Lingea s.r.o., 2012 [cit. 2022-12-27]. Dostupné z: nechybujite.cz/slovník-ceskych-synonym.

Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. Masarykova univerzita, Brno 2012-2020 [cit. 2023-3-28]. Dostupné z: czechency.org/slovník.

TheFreeDictionary.com. (n.d.). horse had left the barn. [online] : [cit. 2022-12-27]. Dostupné z: idioms.thefreedictionary.com/horse+had+left+the+barn.

Další internetové zdroje

BURKEMAN, Oliver, 2022. *Oliver Burkeman*. [online]. [cit. 2023-3-23]. Dostupné z: oliverburkeman.com/about.

Day, J. P. (1978). Retributive Punishment. *Mind*, [online] 87(348), pp.498–516. Available at: jstor.org/stable/2253687.

KRÁLOVÁ, Klára, 2018. *K některým problémům filozofie Jana Patočky*. Olomouc. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická Fakulta. Vedoucí práce: PhDr. Petr ZIMA, Ph.D.

KISH, Sergej, 2022. *Problém strategie první osoby v diskuzi o svobodné vůli*. Plzeň. Západočeská univerzita v Plzni. Filozofická Fakulta.

Oliver Burkeman [online], Wikipedia, poslední aktualizace 26.1.2023 21:49 [cit. 2023-3-23]. Dostupné z: en.wikipedia.org/wiki/Oliver_Burkeman.

Snead, O.C. (2008). Neuroimaging and Capital Punishment. *The New Atlantis*, [online] (19), pp.35–63. Available at: jstor.org/stable/43152389.

Talbot, B. (2014). Why so negative? Evidence aggregation and armchair philosophy. *Synthese*, [online] 191(16), pp.3865–3896. Available at: jstor.org/stable/24026204.

VOLNÝ, Ondřej, 2016. *Neurozobrazování u pacientů s cévní mozkovou příhodou*. Brno. Disertační práce. Masarykova univerzita. Lékařská Fakulta. Vedoucí práce: Doc. MUDr. Robert Mikulík, Ph.D.

Příloha: Výchozí text k překladu